

Jaargang 188 nummer 11 - 2019

MILITAIRE SPECTATOR

NETHERLANDS SPECIAL OPERATIONS COMMAND

- De dynamiek van psychologische veiligheid
- The Battle of the Westerschelde 1944 (part 2)

MILITAIRE SPECTATOR

Vooruitblik

In *Militaire Spectator* 12-2019 verschijnt onder meer: 'Klaar zijn voor hyper war. Transformatie-strategie voor Defensie in de samenleving 5.0' van drs. H.G. Geveke.

Technologische ontwikkelingen zullen het karakter van oorlog veranderen, met mogelijke hyperwars als toekomstbeeld. Dat is een type conflict waarbij menselijke besluitvorming vrijwel geheel uit de *observe-orient-decide-act* (OODA) loop is verdwenen. In hyperwars wordt het militaire optreden volledig

gedomineerd door geavanceerde sensoren, snelle netwerken en besluitvorming over wapeninzet door kunstmatig intelligente systemen.

Om goed op hyperwars voorbereid te zijn is een strategie van continue transformatie nodig. Dat is een strategie die niet uitgaat van grote masterplannen en dito reorganisaties, maar van kleine, vergaande stappen. In deze strategie staat het verandervermogen van mensen in de organisatie centraal en niet het van bovenaf opleggen van verandering.

FOTO US ARMY, JAMES NEWSOME

MEDEDELING

Voordrachten gevraagd voor de Kooy Prijs 2020

Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs (KIVI) kent jaarlijks een prijs toe voor de beste scriptie over defensie of veiligheidstechnologie geschreven aan een technische universiteit of hogeschool.

Voordrachten voor de Kooy Prijs 2020 kunnen tot en met 23 december 2019 worden ingediend.

Meer informatie over de voordrachtprocedure is te vinden op www.kivi.nl/dv onder prof. Kooy afstudeerprijs.

De prijs, duizend euro en een certificaat, is genoemd naar prof. Johan Kooy, in de vorige eeuw een internationaal bekende hoogleraar in de rakettechniek. De uitreiking vindt plaats op het Kooy Symposium op 15 april 2020 in Stroe.

In 2019 ging de prijs naar Olivier Baas voor zijn scriptie *Nonlinear behaviour of ferromagnetic steel*.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
E info@kvbk.nl
facebook.com/KVBKsecretaris
twitter.com/kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor R.P.G. Verheijen MA
E secretaris@kvbk.nl
Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVVK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
E ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

Igen b.d. ir. R.G. Tieskens (hoofdredacteur)
drs. A. Alta
kol Marns drs. G.F. Booij EMSD
kol drs. A.J.H. Bouwmeester
prof. dr. A. ten Cate
dr. A. Claver
drs. P. Donker
bgen prof. dr. mr. P.A.L. Duchaine
cdre KLu b.d. F. Groen (plv. hoofdredacteur)
kol ir. M.P. Groeneveld
kap (R) L.J. Leeuwenburg-de Jong MA
(e-outreach)
Ikol mr. drs. B.M.J. Pijpers
mr. drs. A. van Vark KMar
kltz drs. H. Warnar
maj KLu Y.Q. Wingelaar-Jagt, MD

BUREAU-REDACTIE

M. Katsman MA
mw. drs. A. Kool
dr. F.J.C.M. van Nijnatten (eindredactie)
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 – 316 51 20
E redactie.militaire.spectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl
facebook.com/militaire-spectator
twitter.com/milspectator
De Militaire Spectator is
aangesloten bij de European
Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK

Coco Bookmedia

DRUK

Bariet Ten Brink
ISSN 0026-3869
Nadruk verboden

Coverfoto: Special Forces oefenen met
Cougar-helikopters het innemen van een
'ambassade' in stedelijk gebied (2019)

Foto: MCD, Cinthia Nijssen

MILITAIRESPECTATOR

520 Netherlands Special Operations Command

M.P.P. Timmermans

Het Netherlands Special Operations Command (NLD SOCOM) stroomlijnt de nationale SOF-inzet en biedt ook mogelijkheden om een belangrijke tekortkoming binnen de NAVO op te lossen.

530 De dynamiek van psychologische veiligheid

E. van Baarle e.a.

De analyse van een concrete situatie tijdens de Verdiepingscursus Militaire Ethiek met de Critical Incident Technique leidt tot inzichten in het vergroten van psychologische veiligheid in een groep.

546 The Battle of the Westerschelde 1944 – part 2

D. Zandee

In October and early November 1944, Allied military operations against the Germans in Zeeland and North Brabant led to the opening of the access route for Allied ships to the port of Antwerp.

En verder:

Editoriaal	518
Tegenwicht	564
Verslag	566
Boeken	570
RetroSpectator	574
Andere ogen	576

De NAVO is dood. Hoe ziet hoofdtaak 1 er dan uit?

De NAVO is dood, stelt Rob de Wijk in zijn wekelijkse podcast met Arend Jan Boekestijn. Hij herhaalt dit een paar dagen later in een artikel in *Trouw*: 'Als Amerika geen militaire macht meer wil gebruiken, is ook de NAVO dood'.¹ De Franse president Macron is nog stilliger: 'De NAVO wordt hersendood'.² De afbouw van ons Europese veiligheidsstelsel lijkt inderdaad ongekend snel te verlopen, aan beide zijden van de Atlantische Oceaan.

De Amerikaanse president Trump streeft andere doelen na dan die van het NAVO-bondgenootschap en daarmee lijkt hij vooral de belangen van de Russische president Poetin in de kaart te spelen. De wijze waarop Trump, zonder bondgenoten te informeren, per tweet de inzet van Amerikaanse troepen in coalities verandert, maakt Amerika niet alleen een onbetrouwbare partner, maar betekent ook een direct veiligheidsrisico voor de betrokken coalitietroepen. Daarnaast heeft de VS belangrijke multilaterale afspraken voor de veiligheid van Europa, zoals het INF-Verdrag, de Iran-deal en het klimaatverdrag, eenzijdig opgezegd.

De verhoudingen bij de Europese NAVO-bondgenoten bieden ook geen rooskleurig beeld. Door Brexit-perikelen is het Verenigd Koninkrijk de komende jaren waarschijnlijk vooral met zichzelf bezig. De relatie tussen Turkije en Griekenland is binnen de NAVO altijd een *bottleneck* geweest voor gezamenlijke afspraken, denk aan de aankoop van het Russische S-400 raketafweersysteem door Turkije, wat substantiële

politieke, operationele en technische consequenties heeft. Over de acties van Turkije in Syrië kan eigenlijk alleen als positief worden vermeld dat het geweld lijkt af te nemen, maar een nieuwe vluchtelingencrisis dreigt.

Naast de NAVO boet ook de Europese Unie in aan gezamenlijke kracht. Door de Brexit verliest de EU haar op één na grootste economie, terwijl de onderhandelingen over de wijze waarop de Brexit uitgevoerd moet worden de EU nu al drie jaar gijzelen. Grootschalige beïnvloeding van de bevolking in het informatiedomein vanuit diverse bronnen is een voedingsbodem voor gele hesjes en boerenprotesten met een dreiging die we in geen jaren gezien hebben. Populistische partijen verzwakken in bijna alle Europese landen de politieke stabiliteit en enkele EU-landen voeren inmiddels een nationalistisch beleid. Door de Brexit en het blokkeren van Albanië als lid van de EU wordt het verschil in *footprint* tussen de NAVO en de EU nog groter. En dat alles maakt een goed afgestemd veiligheidsbeleid ingewikkeld. De migratiecrisis en de financiële crisis kunnen morgen weer opspelen en dan is een sterk Europees leiderschap nodig. Maar welke landen zijn politiek stabiel genoeg om Europees staatsmanschap te tonen, nu ook Macron en de Duitse bondskanselier Merkel aan relatieve macht lijken te verliezen?

Alles bij elkaar: 'Europe is at threat'. Toch wordt hierover nauwelijks gesproken bij de koffieautomaat. Toen Rusland in 2014 de Krim binnenviel zijn er tijdens de NAVO-top in Wales afspraken gemaakt: de oprichting van de Very High Readiness Joint Taskforce, NATO Force Integration Units en Confidence Building Measures. Later is daar de Enhanced Forward Presence bijgekomen. We hebben onze oude

1 Rob de Wijk, 'Het Westen pleegt zelfmoord in slowmotion en ook Nederland doet mee', in: *Trouw*, 25 oktober 2019.

2 'Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead', in: *The Economist*, 7 november 2019.

vijand Rusland weer dankbaar omarmd. Ook een structurele toename van Amerikaanse troepen in Europa en een verhoging van de defensiebegroting in vrijwel alle lidstaten, gecombineerd met de terugkeer van een Reforger-oefening, Defender 2020, zorgen ervoor dat het conventionele gevecht dominant is in het contemporaine conflict. Onze inzet zal zijn zoals we die in vroeger jaren beoefend hebben: oplopende spanning met een duidelijke start van een oorlog onder leiding van de NAVO in een voor ons bekend terrein, en dan gaan we vechten, nooit in het echt, altijd groenland tegen blauwland.

Hoofdtak 1 van de krijgsmacht is weer het belangrijkste: de verdediging van het Nederlands grondgebied en dat van onze bondgenoten tegen aanvallen van buitenaf. Maar onze *idée-fixe* is dat dit een grootschalig conventioneel optreden zal zijn, nadat Artikel 5 van het NAVO-Verdrag is afgeroepen. Precies zoals in de Koude Oorlog. Waarom is dat? Steken wij onze kop in het zand en zijn wij vooral met onszelf bezig? Ons beeld over hoe we optreden wijzigt nauwelijks. Sterker nog: de inzet binnen de NAVO is juist een belangrijk argument waarom we extra *capabilities* willen aanschaffen die passen in een conventioneel NAVO-optreden, hoog-technologisch, maar wel dezelfde middelen, voor eenzelfde soort optreden als in de vorige oorlog. En een bericht dat een inzet onder de NAVO niet heel waarschijnlijk is omdat de NAVO 'dood is' of omdat andere vormen van conflict zoals de informatieoorlog dominant aan het worden zijn, past daar niet bij. We lijken er juist van overtuigd dat de kans op inzet onder de NAVO-vlag aanzienlijk is gestegen, en wie zwaar conventioneel kan vechten, kan alles.

Een moment van reflectie is een belangrijk onderdeel van het strategische denken. Of zoals dat in militaire termen heet: laten we even op een zachte steen gaan zitten. Het beeld van de huidige conflicten komt immers niet overeen met de *idée-fixe* van een oorlog met een frontlijn en zwaar materieel. Hedendaagse dreigingen komen niet alleen van staten, maar ook van groeperingen, criminele netwerken en individuen. Allemaal in staat om Nederland te ontwrichten. Het is een *whole of society fight*, een

'gevecht' tussen de mensen, waar naast de traditionele domeinen het informatiedomein nu al zo dominant is dat ons beeld van vechten drastisch bijgesteld moet worden.

Daarnaast is het momenteel lastig om tot politieke eensgezindheid te komen. Een NAVO-consensusbesluit met consequenties voor Rusland, zoals vorig jaar na de aanval op Sergej Skripal, is niet waarschijnlijk. De bewezen bemoeienis van Rusland met de Amerikaanse verkiezingen van 2016 is nagenoeg onbeantwoord gebleven en de acties van Turkije in Syrië leiden voorsnog niet tot gemeenschappelijke actie. Turkije en de VS zijn niet de enige NAVO-landen die een meer nationalistisch of zelfs Rusland-gezind beleid voeren.

Deze veranderingen van de dreiging en het politieke mandaat waaronder we kunnen optreden hebben duidelijke consequenties voor de inzet van onze krijgsmacht. De directe afschrikking gebaseerd op deze consensus neemt af en een optreden onder de NAVO-vlag, ook bij pre-Artikel 5 operaties, wordt zeer onwaarschijnlijk. Daarnaast hebben we een steeds grotere rol in het voorkomen van oorlog; er is een continu optreden in vredetijd, onze democratie lijkt bedreigd zonder dat er een schot valt.

Ons beeld hoe een optreden binnen hoofdtak 1 er uitziet en hoe we ons hierop het beste voorbereiden, moet bijgesteld worden. Het is bijvoorbeeld waarschijnlijk dat we altijd zullen optreden onder leiding van nationale civiele autoriteiten ter plaatse. Als het afschrikkingseffect van Artikel 5 vervalt moeten we kijken naar andere manieren om hetzelfde effect te bereiken. Multilateraal is de EU al snel onze enige optie. En er valt wat voor te zeggen dat de macht van Europese economische sancties een sterk middel kan zijn. Bovendien heeft de EU regelgevende macht die onze welvaart kan beschermen.

Moeten we dan ook naar een Europees leger? Welke moderne afschrikkingmiddelen hebben we? En wat betekent inzet onder civiele leiding in een *whole of society fight* nu voor onze krijgsmacht? In ieder geval niet een optreden met de mensen, middelen en oplossingen van gisteren. ■

Special Operations Forces: een nieuw commando

In moderne conflicten worden steeds vaker Special Operations Forces (SOF) ingezet. De vraag naar deze eenheden neemt wereldwijd toe, ook in bondgenootschappelijk verband. Nederland beschikt met het Korps Commandotroepen en de Netherlands Maritime Special Operations Forces al over goede SOF-capaciteiten. Hoe kunnen de SOF nog efficiënter worden ingezet, en hoe kan Nederland een bijdrage leveren aan betere samenwerking op dit gebied met NAVO-bondgenoten? Dit artikel gaat in op de oprichting en ontwikkeling van het Netherlands Special Operations Command (NLD SOCOM). SOCOM stroomlijnt niet alleen de nationale SOF-inzet, maar biedt ook mogelijkheden om een belangrijke tekortkoming binnen de NAVO op te lossen.

*Brigade-generaal M.P.P. Timmermans**

* Brigade-generaal der grenadiers drs. M.P.P. Timmermans is voormalig chef staf van NLD SOCOM. Sinds 1 juni 2019 is hij Plaatsvervangend Commandant van de Division Schnelle Kräfte.

Duikers van het KCT en NLMARSOF kunnen ongezien aan land komen. De kleine footprint, maar groot effect van SOF-eenheden zijn aantrekkelijk voor beslissers over inzet in conflictgebieden

FOTO MCD, DAVE DE VAAL

Als belangrijke stap in de doorontwikkeling van de Nederlandse Special Operations Forces heeft Defensie op 5 december 2018 het Netherlands Special Operations Command opgericht. NLD SOCOM is een operationeel hoofdkwartier dat rechtstreeks valt onder de Commandant der Strijdkrachten (CDS) en primair verantwoordelijk is voor de planning en aansturing van speciale en geheime operaties. Vanuit zijn bredere rol als nationaal coördinerend element voor SOF en met de bundeling van krachten als oogmerk draagt NLD SOCOM in de toekomst bovendien bij aan het formuleren van plannen en behoeftstellingen. Het verstrekt richtlijnen aan de Operationele Commando's voor de inzetgereedstelling van SOF-eenheden en voert regie aan over de kennis- en innovatieprocessen binnen dit specifieke domein. Vanuit NLD SOCOM is Nederland bovendien in staat om, op verzoek van de NAVO en samen met België en Denemarken, een Composite Special Operations Component Command (C-SOCC) gereed te stellen en aan te bieden als expeditionair SOF Command and Control (C2)-element voor de NATO Response Force.

Dit artikel trapt af met de aanleiding voor het oprichten van NLD SOCOM en beschrijft vervolgens hoe het kan bijdragen aan een efficiëntere en effectievere inzetvoorbereiding en inzet van SOF. Maar ook hoe dit nieuwe

hoofdkwartier een sturende rol kan vervullen bij het vergaren en delen van SOF-kennis, hoe het innovatie aanjaagt en hoe het bijdraagt aan het ontwikkelen van beleid en plannen, met inbegrip van behoeftstellingen en aanschaf van nieuw materiaal. Omdat de doorontwikkeling van Nederlandse SOF zich niet beperkt tot de oprichting van NLD SOCOM, sluit dit artikel af met een blik op potentiële intensiveringsgebieden ter versterking en modernisering van de Nederlandse SOF-capaciteit.

De aanleiding

De aanleiding voor het oprichten van NLD SOCOM is meerledig. Het is enerzijds een noodzakelijke aanpassing aan een operationele behoefte voortvloeiend uit de kenmerken van het hedendaagse conflict. Speciale operaties en de daarvoor uitgeruste, getrainde en gereformeerde eenheden spelen immers een belangrijke rol in een hybride conflictomgeving, de zogeheten 'grey-zone' die het grensvlak vormt tussen militaire en niet-militaire machtsmiddelen en nadrukkelijk vraagt om een onconventionele aanpak. Ook bij het bestrijden van irreguliere tegenstanders of terrorisme zijn speciale eenheden bijzonder effectief. Om die reden zetten meerdere landen SOF-eenheden in bij het bestrijden van ISIS, zij het in een ondersteunende rol. Zo zijn relatief kleine Amerikaanse SOF-eenheden ingezet ter ondersteuning van de Koerdische strijders in Syrië. Een ander belangrijk aspect voor de oprichting van NLD SOCOM is de nationale en internationale heroriëntering over inzet van SOF. Immers, na decennialang een belangrijke rol te hebben vervuld bij stabilisatieoperaties, zoals in Afghanistan, Irak en Mali, vraagt de huidige geopolitieke situatie en de dreiging op de Oostflank om meer focus op de rol van SOF in coalitieverband, bij een grootschalig conflict met een gelijkwaardige tegenstander. Ook bij het gros van onze NAVO-partners lagen bovengenoemde verantwoordelijkheden ten grondslag aan de oprichting van een SOCOM-element in hun militaire structuur, met optimale inzetvoorbereiding en inzet als primaire doelstellingen.

FOTO MCD, HILLE HILLINGA

Nederlandse SOF in Mali

De vraag naar SOF neemt niet alleen wereldwijd toe om bovenstaande reden. Het is mede ingegeven doordat deze capaciteit (onder meer door snelheid, precisie en de kleine footprint met groot effect) voor onze politieke en ambtelijke leiding aantrekkelijk is voor inzet in conflictgebieden. Beleidsmakers zoeken, vanuit een 'early warning – early action'-concept, immers naar additionele capaciteiten die relatief eenvoudig, effectief en geïntegreerd met andere spelers (BZ, GO's/NGO's, etc.) kunnen bijdragen aan vroegtijdige beeldopbouw in potentiële conflictgebieden. SOF kunnen, door een specifiek voor het theater gekozen profiel en door een langdurig verblijf ter plekke waarbij men goed is ingebed in het militaire en civiele netwerk, een belangrijke bijdrage leveren aan de gewenste interdepartementale beeldopbouw.¹

en NL MARSOF (o.a. met de Unit Interventies Mariniers) bijdragen aan de Dienst Speciale Interventies, de interdepartementale CT-capaciteit voor deze taak.

Met het Korps Commando Troepen (KCT) van de Koninklijke Landmacht en de Netherlands Maritime Special Operations Forces (NL MARSOF) van de Koninklijke Marine beschikt Nederland over voldoende capaciteit die haar waarde in verschillende operaties telkens weer heeft bewezen en daarvoor internationaal is geprezen! Voor een efficiëntere en effectievere inzet van het KCT en NL MARSOF ontbraken echter twee voorwaarden. Ten eerste een nationaal sturend element dat de verschillende SOF-elementen bij de planning, voorbereiding en aansturing van operaties bundelt en daardoor versterkt. Ten tweede was er een gebrek aan ondersteunende capaciteiten, de zogeheten 'enablers', zoals geneeskundige ondersteuning of EOD, die voldoende zijn uitgerust en getraind voor de deelname aan speciale operaties. NLD SOCOM vervult deze aansturende en coördinerende rol. NLD SOCOM wordt tevens de kern van een expeditionair SOF-hoofdkwartier en draagt daarmee bij aan het wegwerken van een NAVO-'shortfall', te weten de operationele SOF C2-capaciteit. Er is binnen de alliantie nog steeds een gemis aan expeditionaire hoofdkwartieren die in staat zijn om in een missiegebied meerdere SOF-taakgroepen aan te sturen.

Het is wel van belang te onderstrepen dat NLD SOCOM geen rol zal spelen bij nationale contra-terreuroperaties (CT), ondanks het feit dat KCT

Verbeterde SOF-inzet

Een verbeterde planning voor inzet, gereedstelling en aansturing van speciale en vaak geheime operaties vormt de hoofddoelstelling voor de oprichting van NLD SOCOM. Deze taak was tot eind 2018 belegd bij de Directie Operaties (DOPS) van de Defensiestaf en was in de leidende handen van de afdeling Joint Speciale Operaties (JSO). Vanwege de beperkte omvang en specifieke taakstelling ontbrak het bij deze afdeling echter aan voldoende capaciteit en integrale bevoegdheden om, naast inzet, ook op andere terreinen (plannen, behoeftstellingen, operationele gereedstelling en evaluatie) effectief op te kunnen treden als nationaal coördinerend element voor SOF. DOPS beschikte bovendien over onvoldoende operationele SOF-kennis om JSO continu en adequaat te kunnen voorzien van steun bij de planning en aansturing van missies.

Met de komst van NLD SOCOM stelt, in het eerste stadium van inzetplanning, de CDS vast wie tussen directeur Operaties van de Defensie-

¹ Buitenlandse Zaken en Defensie beschouwen momenteel de bruikbaarheid en strategische waarde van een door het KCT ontwikkeld SOF-concept "Strategisch Permanente Inzet", dat gericht is op een geïntegreerde wijze bijdragen aan vroegtijdige beeldopbouw in potentiële conflictgebieden.

staf en commandant NLD SOCOM de 'supported' of 'supporting' rol vervult bij een planningsopdracht. SOF kunnen immers een rol toegewezen krijgen bij conventionele missies die door DOPS worden gepland en aangestuurd. Anderzijds zal een speciale operatie nagenoeg altijd vragen om conventionele ondersteuning. De medewerkers van DOPS en de staf van NLD SOCOM trekken dus voortdurend nauw samen op, hetgeen verklaart waarom NLD SOCOM nagenoeg dezelfde stafstructuur kent als DOPS. Die structuur is ook herkenbaar binnen de NAVO. Blijvende steun vanuit DOPS aan NLD SOCOM is ook ingegeven vanuit de wens om onnodige doublures in de organisatie te vermijden. Net als bij de overige elementen van de Defensiestaf is NLD SOCOM een parse organisatie. Niet meer dan 20% van de functies binnen de staf vraagt om een specifieke SOF-achtergrond! Voor een vroegtijdige integrale planning van SOF-operaties wordt personeel uitgewisseld met de Militaire Inlichtingendienst en met het Defensie Cyber Commando.

Vanuit zijn rol als adviseur SOF voor de CDS bewaakt commandant NLD SOCOM als nationaal en internationaal boegbeeld dat deze schaarse capaciteit op de juiste wijze wordt ingezet. Nationaal en internationaal heeft het sterke en betrouwbare imago van SOF regelmatig geleid tot een weliswaar weloverwogen, maar soms ook te snelle greep in deze gereedschapskist. Opdrachtgevers hadden de missie vaak heel goed kunnen invullen met andere middelen.

SOF-gereedstelling

Ondanks de komst van NLD SOCOM blijft de operationele gereedstelling (OG) van SOF-capaciteit een verantwoordelijkheid van het Commando Landstrijdkrachten voor het KCT en het Commando Zeestrijdkrachten voor NL MARSOF. Er is bewust niet gekozen voor een separaat SOF-krijgsmachtdeel omdat op deze wijze de verbinding tussen de conventionele eenheden en de SOF-eenheid in stand blijft. Hierdoor wordt de noodzakelijke doorstroom van geschikt personeel naar SOF bevorderd. Bovendien beschikken de OPCO's over de vaak

schaarse SOF-ondersteuningscapaciteit waarmee de vereiste synchronisatie van gereedstelling efficiënter en eenvoudiger is. Het is ook belangrijk dat het SOF-optreden, alhoewel joint van aard, conceptueel goed geborgd blijft in de doctrines van specifiek maritiem-, land-, lucht- en cyberoptreden.

Commandant NLD SOCOM draagt namens de CDS zorg voor het verzekeren van de vereiste kwaliteit bij de SOF-eenheden. Daarmee is hij de normsteller en -bewaker voor het bereiken van het gewenste niveau van operationele gereedheid. De achtereenvolgens door de OPCO's gereedgestelde SOF-taakgroepen (land of maritiem) worden in een vastgestelde ritmiek aan commandant NLD SOCOM aangeboden. Na de fase inzetgereedstelling (IG) wordt een taakgroep ingezet in een lopende missie of blijft deze stand-by voor onvoorziene inzet. Alhoewel in formele zin de verantwoordelijkheid voor OG en

Het Korps Commando Troepen op missie in Mali. Met de speciale eenheden van landmacht en marine beschikt Nederland over voldoende kwaliteit op SOF-gebied

FOTO MCD, SJOERD HILCKMANN

IG tussen de OPCO-commandanten en commandant NLD SOCOM is verdeeld, zullen we in de praktijk zien dat om praktische redenen CLAS en CZSK met eigen middelen invulling blijven geven aan de IG-periode, waarbij commandant NLD SOCOM de eindverantwoordelijkheid draagt. De oprichting van het Schiet Instructie en Controle Team SF, als deel van staf NLD SOCOM begin 2018, bevestigde de rol als kwaliteitsbewaker voor krijgsmachtbrede speciale schietoefeningen.

Vanuit bovengenoemd gereedstellingsmodel biedt Nederland SOF-taakgroepen aan voor de NATO Response Force (NRF). Bij grotere NAVO-missies vormt een Special Operations Component Command (SOCC) het SOF C2-element dat meerdere SOF-taakgroepen aanstuurt. In de regel zal het SOCC ook beschikken over een

Special Operations Air Task Group (SOATG) die, als C2 Air-stafelement, de rotary- of fixed wing-ondersteuning van de land- of maritiem georiënteerde SOF-taakgroepen plant en aanstuurt. Sinds 2017 werken Nederland, België en Denemarken samen aan het ontwerpen en, via vastgestelde NAVO-procedures, de gereedstelling van een tri-nationaal, zogeheten 'composite' SOCC (C-SOCC). Met de ondertekening van een Memorandum of Understanding medio 2018 sloten de drie landen de ontwerpfasen af. Tegelijkertijd is besloten om deze capaciteit aan te bieden voor de NRF 2021. De NAVO is blij met dit initiatief omdat er in het verleden niet genoeg SOCC-capaciteit voor de NRF beschikbaar was. Tevens wordt het C-SOCC-concept als adaptief en vernieuwend gezien en is het tri-nationale initiatief inmiddels door een aantal andere kleinere NAVO-lidstaten overgenomen.

FOTO MCD HANS ROGGEN

Operators van NLMARSOF. Verantwoordelijkheid voor gereedstelling van NLMARSOF en KCT blijft respectievelijk bij het Commando Zeestrijdkrachten en het Commando Landstrijdkrachten

Het C-SOCC wordt als expeditionair SOF-hoofdkwartier gevuld met personeel vanuit de SOCOM-staven uit Evere, Aalborg en Den Haag, aangevuld met 'augmenteers' uit andere deelnemende landen. Dit verklaart waarom voor de Nederlandse bijdrage aan het C-SOCC NLD SOCOM als leverancier van belangrijke kennis en ervaring in hoog tempo is opgericht. In 2020 moet de 'Full Operational Capable'-status bereikt worden. Omdat het Deense SOCOM al enkele jaren bestaat, hebben de landen besloten dat Denemarken tot en met 2022 de 'lead nation'-rol op zich neemt in het C-SOCC project. Het gereedstellen van het SOATG vindt echter plaats in tri-nationaal verband onder Nederlandse leiding.

Kennis, innovatie, beleid en plannen in het SOF-domein

NLD SOCOM is ook opgericht om het SOF-product, in de breedste betekenis, te verbeteren. Dit geschiedt mede door een herinrichting en versterking van het bestaande SOF-kennis- en innovatiedomein en door innovatieve processen beter te stroomlijnen.

19 van de 74 functies van NLD SOCOM houden zich bezig met het inrichten en aansturen van kennis- en innovatieprocessen. Hiermee is 25% van de organisatie gericht op de toekomst. Deze investering onderstreept het belang dat de CDS hecht aan de vergaring, borging en verspreiding van kennis en het aanjagen van innovatie in het SOF-domein. Een Joint Kenniscentrum Speciale Operaties (JKCSO) maakt deel uit van NLD SOCOM. Het JKCSO heeft koppervlakken met de SOF-eenheden door de decentrale expertisecentra die fysiek bij de eenheden zijn geplaatst. Het JKCSO heeft daarnaast koppervlakken met de OPCO-staven en verschillende entiteiten uit de Bestuursstaf, de andere kenniscentra van de Krijgsmacht, de Nederlandse Defensie Academie, kennisinstellingen zoals het Haagse Centrum voor Strategische Studies, Clingendael, TNO, MARIN en NLR, en industriële partners. Ten slotte werkt JKCSO nauw samen met internationale SOF-partners op het gebied van kennis en innovatie zoals de NATO Special Operations HQ innovation cell in Mons.

Het ontwikkelen van SOF-beleid en plannen krijgt met NLD SOCOM een nieuwe impuls.

Alhoewel de directeur Generaal Beleid, directeur Plannen en directeur Defensie Materieel Organisatie bij het stellen van SOF-behoeften en de verwerving van nieuwe of vervangende capaciteiten hun eindverantwoordelijkheid behouden, beschikt de CDS met het aantreden van commandant NLD SOCOM over een nationaal coördinator of senior behoeftesteller SOF. Het gewenste effect is ook hier het tegengaan van de versnippering van SOF in beleid- en plannenprocessen. Hierdoor kan de verwerving en vervanging van materieel sneller, wat ten gunste komt van het hoge operationele tempo in speciale operaties. De afdeling J5 (Plans) van NLD SOCOM vormt het koppelvlak met alle relevante stakeholders. Ter versterking van de samenwerking met de directie Plannen heeft NLD SOCOM ook personeel tewerkgesteld bij deze directie (zowel bij de behoeftestellers van de CDS als bij de beleidsmakers van de toekomstige directeur-generaal Beleid). Er bestaat ook een koppelvlak met de directie

Aansturing Operationele Gereedstelling (DAOG), via een vertegenwoordiger vanuit de afdeling J7 van staf NLD SOCOM.

De toekomst van het SOF-domein

Nagenoeg alle speciale en geheime operaties vragen om 'need-to-have' conventionele ondersteuning in de vorm van gevechtssteun en gevechtsondersteunende capaciteit. Doctrinair wordt deze ondersteuning verdeeld in de categorieën 'dedicated' en 'designated support'. Dedicated support is die vorm van ondersteuning die nagenoeg altijd deel uitmaakt van een SOF-taakgroep. Deze moet voldoende zijn geïntegreerd (organisatie, uitrusting) in de SOF-eenheden, met dezelfde gereedstelling (training, status en reactietijden). Deze ondersteunende capaciteit is vaak van huis uit ondergebracht bij de SOF-eenheden of is afkomstig van het Korps Mariniers en 11 Luchtmobiele

Amerikaanse SOF op oefening in NAVO-verband. De NAVO heeft grote behoefte aan operationele SOF C2-capaciteit

FOTO NAVO

NLD SOCOM onderzoekt hoe reeds bestaande capaciteiten, zoals military working dogs, versterkt kunnen worden

Brigade AASLT. Voor beide is de SOF-ondersteuning een hoofdtaak. Eenheden die SOF-ondersteuning als neventaak invullen en waarvan wordt ingeschat dat zij beschikken over voldoende reactietijd om zich voor een op maat gesneden SOF-operatie te kunnen voorbereiden, vallen onder de categorie designated support. Zij leveren waar nodig directe steun aan SOF.

De belangrijkste studie die ten grondslag lag aan de oprichting van NLD SOCOM heeft uitgewezen dat het noodzakelijk is dat Nederland, ten behoeve van het SOF-domein, vooral investeert in

ondersteuningscapaciteit.² Alleen dan kunnen we garanderen dat bij een onvoorziene en snelle inzet van SOF de operators goed voorbereid op pad gaan met de meeste kans op succes en dat de risico's tot een minimum zijn teruggebracht. Om die reden heeft de minister van Defensie recent besloten om SOF-ondersteuningscapaciteit op te nemen in haar prioriteitenlijst voor defensie-investeringsopties, conform het nationaal plan NAVO.

Op dit moment wordt met steun van NLD SOCOM onderzocht hoe Defensie invulling kan geven aan bovengenoemde behoeften die uitvallen in capaciteiten voor het maritieme, het land- en het luchtdomein. Voor een deel betreft het een belangrijke versterking van reeds

2 CDS, 'NLD SOCOM, doorontwikkeling SOF', juni 2016.

FOTO MCD, HILLE HILLINGA

bestaande capaciteit, zowel joint (EOD, inlichtingen- en C2-ondersteuning) als domeingericht (JTAC, duikers, military working dogs). Maar het betreft ook nieuwe elementen zoals bijvoorbeeld de invulling van een expeditionair Special Operations Surgical Team in de medische keten.

Airpower is vanwege de karakteristieken (hoogte, snelheid, bereik) zeer geschikt voor inzet bij speciale operaties (gebaseerd op de principes *speed, surprise and purpose*). Hierdoor werkt airpower als een 'force multiplier' voor speciale operaties. In de studie 'NLD SOCOM, doorontwikkelen SOF' staat beschreven hoe Nederland met verschillende opties invulling kan geven aan een SOF Air rotary wing-capaci-

teit. Dedicated helikoptercapaciteit garandeert de continue beschikbaarheid en geschiktheid (toerusting, training en procedures) van deze kritische enabler die tot de kern van de inzet van SOF wordt gerekend. Defensie onderzoekt de mogelijkheden om 300 Sqn van het Defensie Helikopter Commando door te ontwikkelen naar een dedicated helikoptersquadron voor speciale operaties. Ook de toekomstige C-130-capaciteit en de introductie van de F-35 en de MQ9-Reaper bieden kansen om SOF-inzet en/of SOF-steun met nieuwe middelen in kaart te brengen.

Tot slot

SOF-operaties zijn per definitie joint van aard en vragen derhalve vanaf de eerste aanzet om een geïntegreerde operationele benadering. Met een 'Full Operational Capable' NLD SOCOM in 2020 beschikt Defensie over een operationeel commandovoerings- en inzetgereedstelligingselement, geplaatst rechtstreeks onder de CDS, als nationaal sturend en coördinerend vermogen voor SOF. Defensie speelt daarmee in op de complexe toekomstige veiligheidssituatie en maakt hiermee een sprong voorwaarts op het gebied van kwaliteitsborging, toetsing en efficiëntie op het gebied van SOF-gereedstelling en operationele inzet. Daarnaast speelt NLD SOCOM een belangrijke rol in het op de juiste wijze voorzien in de noodzakelijke dedicated ondersteuning voor speciale operaties, waaronder specifiek getrainde en uitgeruste helikopters.

Tot slot is een NLD SOCOM randvoorwaardelijk om invulling te kunnen geven aan een Composite Special Operations Component Command met België en Denemarken als partners. Ook in het SOF-domein blijft het van het grootste belang om te investeren in kennis en innovatie en zal een aanzienlijk deel van NLD SOCOM daarop gericht zijn. Het richt zich ook op de belangrijke internationale aansluiting, teneinde verdere SOF-ontwikkelingen te kunnen blijven volgen. NLD SOCOM heeft binnen de NAVO veel belangstelling en toont aan dat Nederland actief bijdraagt aan de vernieuwing van de operationele capaciteit van het bondgenootschap. ■

De dynamiek van psychologische veiligheid

Een case study aan de hand van de Verdiepingscursus Militaire Ethiek

De analyse van een concrete situatie tijdens de Verdiepingscursus Militaire Ethiek met de Critical Incident Technique (CIT) leidt tot inzichten in het vergroten van psychologische veiligheid in groepen. Dit artikel laat zien dat tijdens een ethiektraining een paradoxale situatie kan ontstaan, met spanning tussen open, eerlijk en kritisch kunnen zijn aan de ene kant, en jezelf open stellen voor andere perspectieven en waarden aan de andere kant. Door deze paradox te benaderen als een dynamisch proces, waarbij de groep regelmatig reflecteert, kan de ervaren veiligheid vergroot worden. Psychologische veiligheid is niet alleen binnen ethiekonderwijs van belang, maar kan ook Defensie als organisatie sterker maken.

*Eva van Baarle, Ineke van de Braak, Desiree Verweij, Guy Widdershoven en Bert Molewijk**

Het creëren van sociaal veilige werkomgevingen staat bij Defensie hoog op de agenda. Verschillende misstanden en rapporten hebben het bewustzijn over de onwenselijke effecten van een sociaal onveilige omgeving vergroot. Het onderzoek van de Onderzoeksraad voor Veiligheid naar het mortierongeval in Mali benadrukt dat de militaire cultuur het stellen van kritische vragen bemoeilijkt.¹ Berichten rondom ont-

groeningen, over bedreigingen, mishandelingen en aanrandingen op de Oranjekazerne in Schaarsbergen, laten zien dat een ‘sociaal veilige omgeving onvoldoende op orde is’.² In het plan van aanpak ‘Een Veilige Defensieorganisatie’³ klinkt de ambitie door te groeien naar een organisatie die leert van en structureel verbetert na incidenten. Sociale veiligheid is een breed concept dat relaties heeft met factoren als HRM-beleid, organisatiestructuur en cultuur. Een belangrijk onderdeel is ook psychologische veiligheid in teams, en daar ligt de focus van dit artikel.

Veiligheid in een groep kan worden gedefinieerd als het gevoel van de deelnemers dat ze kunnen bijdragen aan een dialoog of een kritische vraag kunnen stellen zonder dat daar negatieve consequenties aanzitten, bijvoorbeeld door zich on-

* Dr. Eva van Baarle is universitair docent militaire ethiek en filosofie aan de Nederlandse Defensie Academie. Dr. Ineke van de Braak is directeur, senior-trainer en executive coach bij 4D organisatieontwikkeling en onderwijs. Prof. dr. Desiree Verweij is hoogleraar filosofie en ethiek aan de Nederlandse Defensie Academie. Prof. dr. Guy Widdershoven is hoogleraar medische ethiek en filosofie aan het Amsterdam UMC, afdeling Metamedica. Dr. Bert Molewijk is universitair hoofddocent klinische ethiek aan het Amsterdam UMC, afdeling Metamedica.

gemakkelijk te voelen. Deze negatieve gevolgen kunnen invloed hebben op het zelfbeeld, de sociale status of de carrière.⁴ Amy Edmondson noemt dit psychologische veiligheid: een wederzijds gevoel waarbij de deelnemers een groep of team als veilig genoeg ervaren om risico's te nemen, bijvoorbeeld door jezelf uit te spreken. Deze veiligheid heeft ook te maken met het gevoel dat je je gewaardeerd en comfortabel voelt,⁵ en lijkt een dynamisch karakter te hebben: het kan ontstaan maar ook plotseling verdwijnen.⁶ Wellicht zijn het vooral die situaties waarin veiligheid in het geding is of dreigt te verdwijnen die ons bewust maken van het belang van veiligheid tijdens ethiekonderwijs.

Het doel van dit artikel is om meer inzicht te krijgen in het dynamische karakter van veiligheid in groepen. Dat doen we met een case

- 1 Onderzoeksraad voor Veiligheid, *Mortierongeval Mali* (september 2017), <https://www.onderzoeksraad.nl/nl/page/4401/mortierongeval-mali>.
- 2 Ellen Giebels, Frans van Oostrum en Kees van den Bos. Commissie sociaal veilige werkomgeving Defensie, eindrapportage: *Onderzoek naar een sociaal veilige werkomgeving bij Defensie* (2018). <https://www.defensie.nl/downloads/rapporten/2018/10/15/eindrapport-onderzoek-naar-een-sociaal-veilige-werkomgeving-bij-defensie>.
- 3 Ministerie van Defensie, *Een Veilige Defensieorganisatie* (2018), <https://www.defensie.nl/downloads/publicaties/2018/03/28/plan-van-aanpak-een-veilige-defensie-organisatie>.
- 4 Zie bijvoorbeeld: William A. Kahn, 'Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work', in: *Academy of Management Journal* 33 (1990) (4) 692–724.
- 5 Amy C. Edmondson, 'Psychological safety and learning behavior in work teams', in: *Administrative Science Quarterly* 44 (1999) (2) 350–383; Amy C. Edmondson, 'Psychological safety, trust, and learning in organizations: A group-level lens', in R. M. Kramer & K. S. Cook (red.), *Trust and distrust in organizations: Dilemmas and approaches* (New York, Russell Sage Foundation, 2004).
- 6 Ronald R. Sims, 'Business Ethics Teaching: Using Conversational Learning to Build An Effective Classroom Learning Environment' in: *Journal of Business Ethics* 49 (2004) 201–211; Amy C. Edmondson en Zhike Lei, 'Psychological safety: The history, renaissance, and future of an interpersonal construct', in: *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior* 1 (2014) (1) 23–43.

FOTO: MCD, LOUIS MEULSTEE

Het kritische incident vond plaats tijdens de Verdiepingscursus Militaire Ethiek, een krijgsmachtbrede in-company training

study: de Verdiepingscursus Militaire Ethiek (VME).⁷ Met het vierfactorenmodel⁸ reflecteren we op een concrete situatie waarin openheid en eerlijkheid van een deelnemer resulteerde in conflicterende perspectieven waarbij veiligheid in de groep op het spel stond. Onze onderzoeksvraag is dan ook: hoe werkt de dynamiek van

veiligheid en wat kan er concreet gedaan worden om bij te dragen aan het creëren van veiligheid in groepen?

Eerst bespreken we de methode, de context van de case study, de dataverzameling en analyse en introduceren we het vierfactorenmodel. Daarna volgt een 'rijke beschrijving' van een kritische situatie betreffende de dynamiek van veiligheid. Vanuit deze situatie laten we de ervaringen van de deelnemers zien. We sluiten af met een discussie van de resultaten, aanbevelingen voor trainers en een aantal conclusies.

Methode

Case study

In dit onderzoek staat de Verdiepingscursus Militaire Ethiek (VME) centraal. Het doel van deze verdiepingscursus is deelnemers in staat stellen zelf ethiekonderwijs te verzorgen en tegelijkertijd hun morele competentie te versterken.⁹ Morele competentie bestaat uit zes onderdelen: (1) Bewust worden van de eigen, persoonlijke waarden en de waarden van anderen; (2) In staat zijn de morele dimensie van een situatie te herkennen en kunnen zien welke waarden op het spel staan, en overtreden of geschonden dreigen te worden; (3) Kunnen oordelen over een morele vraag of dilemma; (4) Over dit oordeel kunnen communiceren; (5) Willen en kunnen handelen naar dit oordeel op een moreel verantwoorde manier; (6) Verantwoording af willen en kunnen leggen aan jezelf en aan anderen. De cursus bestaat uit modules, waaronder ethische theorieën (utilitarisme, deontologie en deugdethiek), recht en ethiek, integriteit, normvervaging, seksualiteit in de organisatie en dilemmatraining.¹⁰ Deelnemers worden uitgenodigd om zich open en kwetsbaar op te stellen en persoonlijke morele dilemma's in te brengen, om daar vervolgens op te reflecteren.

De VME is een negendaagse cursus van drie blokken van drie dagen, verdeeld over zes weken. De training is een zogeheten in-company training. De trainers en deelnemers werken bij de Nederlandse krijgsmacht. Iedere groep telt

- 7 Dit artikel is een bewerking van een Engelstalig artikel: Eva van Baarle, Ineke van de Braak, Desiree Verweij, Guy Widders en Bert Molewijk, 'The safety paradox during ethics training; A case study on safety dynamics within a military ethics train-the-trainer course', in: *Medicine Health Care and Philosophy* 22 (2019) (1) 107–117.
- 8 Ruth C. Cohn, *Von der Psychoanalyse zur themenzentrierten Interaktion* (Stuttgart, Ernst Klett Verlag, 1976); Ineke van de Braak, *Inspireren tot medeverantwoordelijkheid. TGI als methodiek voor effectief leiderschap* (Amsterdam, BoomNelissen, 2011).
- 9 Edgar Karssing, *Morele competentie in organisaties* (Assen, Van Gorcum, 2000); Stephen A. Sherblom, 'What develops in moral development? A model of moral sensibility', in: *Journal of Moral Education* 41 (2012) 117–142. doi:10.1080/03057240.2011.652603; Eva M. Wortel en Jolanda Bosch, 'Strengthening moral competence: A "train the trainer" course on military ethics', in: *Journal of Military Ethics* 10 (2011) (1) 17–35; Eva M. van Baarle, Jolanda Bosch, Guy Widdershoven, Desiree E.M. Verweij, en Bert Molewijk, 'Moral Dilemmas in a Military Context: a Case Study of a Train the Trainer Course on Military Ethics', in: *Journal of Moral Education* (2015). doi 10.1080/03057240.2015.1087389.
- 10 Eva M. van Baarle, Laura Hartman, Desiree E. M. Verweij, Bert Molewijk, en Guy Widdershoven, 'What sticks? The evaluation of a train-the-trainer course in military ethics and its perceived outcomes', in: *Journal of Military Ethics* (2017).

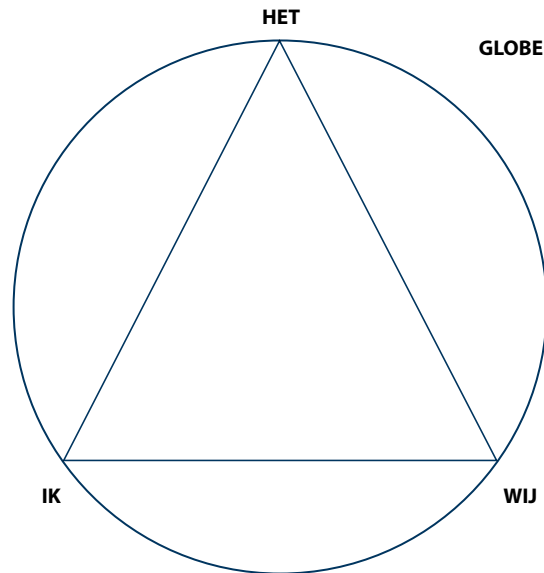
11-16 deelnemers. Alle deelnemers krijgen een intakegesprek.

Selectie van het kritische incident

We hebben gekozen voor een kwalitatieve, exploratieve benadering om meer inzicht te krijgen in het dynamische karakter van veiligheid in groepen. Het gaat niet zozeer om het vinden van causale verbanden als wel om het begrijpen en uitdiepen van het complexe fenomeen psychologische veiligheid. Met de Critical Incident Technique (CIT),¹¹ kunnen we begrijpen hoe de dynamiek van veiligheid werkt tijdens een ethiektraining en hoe trainers daarmee kunnen omgaan. De selectie van kritische incidenten is gebaseerd op 22 semi-gestructureerde interviews in het kader van een onderzoek naar de effecten van de VME.¹² Terwijl de onderzoekers daar niet expliciet naar vroegen gaven deelnemers aan dat de veiligheid in de groep op verschillende momenten tijdens de cursus in het geding was. Van al deze verzamelde momenten verwezen 10 van de 11 deelnemers uit één VME-groep naar één specifieke situatie. Die is het kritische incident dat we hieronder presenteren.

Dataverzameling en analyse

De eerste auteur, die ook trainer was tijdens de cursus, heeft op basis van gedetailleerde aantekeningen een 'rijke beschrijving'¹³ opgesteld van dit kritische incident. Die maakt het mogelijk de complexiteit van een vraagstuk ervaarbaar te maken voor anderen. Om het kritische incident te analyseren gebruiken we het vierfactorenanalysemodel. Dit model komt vanuit Thema Gecentreerde Interactie (TGI), een didactische methode voor trainingen en begeleiding van organisatieontwikkeling.¹⁴ Het vierfactorenmodel biedt een breed kader om factoren in interactieprocessen te analyseren (figuur 1). Omdat iedere training anders is, lijkt het lastig om algemene aanbevelingen te formuleren voor situaties waar veiligheid in het geding is. Wel biedt het vier-factorenmodel een raamwerk waarin systematisch gereflecteerd kan worden op factoren in interactieprocessen. Die analyse kan inzicht geven in de elementen die meer aandacht nodig hebben om te werken aan veiligheid in een groep.

Figuur 1 Het vierfactorenmodel

Het vierfactorenmodel onderscheidt vier relevante factoren in interactieprocessen. Ten eerste het individu: iedere individuele deelnemer met zijn of haar belangen en behoeften, inclusief de leiders (trainers) van de groep (IK). Ten tweede de patronen en de dynamiek in het samenwerkingsproces (WIJ). Ten derde het doel van de training: waarom de deelnemers bij elkaar zijn (HET). Ten slotte de context: de omgeving, condities en beperkingen waarin de groep werkt (GLOBE). GLOBE kan elementen omvatten zoals groepsomvang, de ruimte, de opstelling, maar ook externe elementen zoals organisatiecultuur, politieke en sociale achtergronden of gebeurtenissen (zie figuur 2).

- 11 Elizabeth Chell, 'Critical Incident Technique', in: G. Symon and C. Cassell (red.) *Qualitative Methods and Analysis in Organizational Research: A Practical Guide* (Londen, Sage, 1998) 51–72; David, A. Erlandson, Edward L. Harris, Barbara L. Skipper, en Steve D. Allen, *Doing naturalistic inquiry, a guide to methods* (Londen, Sage, 1993).
- 12 Van Baarle e.a., 'What sticks?'
- 13 Joseph G. Ponterotto, 'Brief note on the origins, evolution, and meaning of the qualitative research concept "thick description"', in: *The Qualitative Report* 11 (2006) 538–549.
- 14 Cohn, *Von der Psychoanalyse zur themenzentrierten Interaktion*; Van de Braak, *Inspireren tot medeverantwoordelijkheid*.

Het vierfactorenmodel als analyse-instrument ter ondersteuning van psychologische veiligheid in groepen

IK, het individu, vragen vanuit het perspectief van de deelnemers en vanuit de trainers

Vragen vanuit het perspectief van de deelnemers

Wat is het perspectief van iedere deelnemer op veiligheid in deze groep? Wat zijn redenen voor verschillende perspectieven?

Welke eigenschappen van deelnemers spelen in deze situatie een rol als het gaat om veiligheid?

Denk aan: achtergrond, persoonlijkheid, onderwijservaring, competenties en waarden.

Welk effect hebben deelnemers op elkaar als het gaat om veiligheid?

Welke deelnemers hebben extra aandacht nodig als het gaat om veiligheid?

Vragen vanuit het perspectief van de trainer

Wat is mijn verantwoordelijkheid als trainer als het gaat om veiligheid in deze groep?

Wat is mijn eigen ervaring met veiligheid in deze groep?

Welk effect hebben specifieke deelnemers op mij, en vice versa, als het gaat om veiligheid?

Hoe spelen mijn eigen eigenschappen (waarden, onderwijs en persoonlijkheid) een rol, als het gaat om veiligheid?

WIJ, de groep, vragen over het groepsproces, de interactie en relaties tussen deelnemers

Hoe zou je, als trainer, de sfeer en veiligheid in deze groep beschrijven?

In welke fase van groepsontwikkeling bevindt de groep zich? Hoe beïnvloedt dit veiligheid?

Wat zijn uitdagingen in de groep bij het versterken van veiligheid?

Welke machtsrelaties spelen in de groep? Wat zijn de effecten van deze machtsrelaties op veiligheid?

HET, de taak, vragen over het doel waarom de deelnemers deelnemen aan de training/ het onderwijs

Is het doel van de training/bijeenkomst van invloed op veiligheid? Zo ja, hoe?

Is de taak voor deze deelsessie van invloed op veiligheid?

Is het commitment van deelnemers ten aanzien van het doel van de training/bijeenkomst van invloed op veiligheid?

Hoe werken de deelnemers aan het doel van de training/bijeenkomst? Is dat van invloed op veiligheid?

GLOBE, de context, vragen over de organisatiecultuur en/of context in bredere zin

Wat is de mogelijke invloed van de concrete werkomgeving (ruimte, middelen, tijd) op veiligheid?

Zijn er elementen in de specifieke (werk)context van deelnemers die van invloed zijn op veiligheid?

Zijn er organisatiekenmerken/cultuurkenmerken van invloed op veiligheid?

Zijn er maatschappelijke ontwikkelingen die van invloed zijn op de ervaren veiligheid in deze groep?

(Aangepast aan de hand van het vierfactoren analyse-instrument, Van de Braak 2011: p. 152)

Figuur 2 Het vierfactorenmodel als analyse-instrument

Onderzoeksethiek

Alle interviews zijn opgenomen en volledig geanonimiseerd getranscribeerd. In de analyse en de presentatie van de resultaten zijn namen en functies niet herleidbaar. De namen in dit artikel zijn fictief.

Resultaten

Hieronder volgt een rijke beschrijving van het kritische incident tijdens de VME. Vervolgens passen we het vierfactorenanalysemodel (zie figuur 1) toe om op die manier het incident gestructureerd en genuanceerd te beschrijven.

Kritisch incident

Onderstaande situatie ontstond tijdens de eerste sessie in het tweede blok van de VME. Het thema van deze sessie was 'Hoe ben ik na blok 1 met mijn ontwikkeldoelen aan de slag gegaan en hoe ken ik mezelf als het gaat om oordelen over morele kwesties?'. Een van de deelnemers vertelt iets over zijn persoonlijke ervaringen:

Ed: *'Ik heb de ingesleten gewoonte om soms 'te levelen met anderen', waarbij ik mijn eigen waarden opschort. Maar ik vraag me af of ik dit wel wil? Het durven handelen naar mijn eigen waarden is ook belangrijk. [...] Daarop wil ik mij richten tijdens deze training. Om een voorbeeld te geven: Op het moment dat ik terugkwam uit Afghanistan, ik had een heftige uitzending (missie) achter de rug waarbij ik maar twee weken voorbereidingstijd had gehad, begon een van mijn collega's te zeuren dat hij ook op uitzending moest. Terwijl hij mijn geschiedenis kende. Hij wist dus wat ik meegemaakt heb in Afghanistan. Die collega vertelde dat hij onvoldoende voorbereidingstijd had voor zijn uitzending. Terwijl zijn functie in feite een soort Centerparcs ervaring zou worden (een relatief veilige missie). Hij had geen vrouw of kinderen. In mijn ogen was hij geen goed militair. [...] Met zo iemand wil ik niet samenwerken. Dat is echt een pisllek, die hoort niet in de organisatie. Hij functioneerde op zich goed, maar ik hoefde de directeur maar enigszins te sturen... Hij is inderdaad vertrokken. [...] Over zulke pisllekken heb ik een heel hard oordeel. Het gaf mij een heel goed gevoel. Ik ben daar trots op. Ik weet dat ik een extreem kantje heb. Ik wil dan ook trouw zijn aan mezelf. Het is dan volgens mij ook goed om eigen rechter te zijn.'*

Na een lange stilte stellen enkele mensen vragen, zoals: *'Waarom was je er trots op?'* Ed zegt: *'Ik ben voor de groep opgekomen, deze collega functioneerde niet, en ik heb ervoor gezorgd dat deze rotte appel nu weg is.'* Een deelnemer zegt dat hij er zich wel wat bij kan voorstellen. De meeste andere deelnemers die reageren keuren het gedrag van de casusinbrenger openlijk af, ze vinden het veel te ver gaan.

Op dit moment twijfelen de trainers of ze hier verder aandacht aan moeten besteden of moeten doorgaan met het programma. De uitspraak roept veel op en de groep zit nog midden in deze discussie. De andere deelnemers hebben echter ook voorbereid wat ze willen zeggen over het thema. Bovendien staat de gastdocent voor het volgende onderdeel al op de gang te wachten. Een van de trainers zegt:

'We zien dat dit voorbeeld veel vragen en discussie oproept. We komen hier nog op terug, in elk geval tijdens het onderdeel normvervaging. Dat staat op het programma van morgen. Op dit moment hebben we een korte pauze van 10 minuten en we gaan daarna door met de volgende sessie van onze gastdocent...'

Door dit incident te analyseren met behulp van het vierfactorenmodel onderzoeken we hoe veiligheid in het geding was en hoe de veiligheid behouden of vergroot had kunnen worden. Vervolgens bespreken we een aantal praktische implicaties voor trainers.

Vierfactorenanalyse

Het individu (IK)

Bij de factor 'IK' analyseren we het kritische incident, en de invloed daarvan op de ervaren veiligheid, vanuit het perspectief van de deelnemers en trainers. In de interviews zegt het grootste deel van de deelnemers dat de situatie negatieve invloed had op de ervaren veiligheid. In hun ogen was het ongepast om op deze manier om te gaan met een collega. De deelnemers vonden het echter lastig om dit oordeel ook direct uit te spreken. Voor hen stonden in het voorbeeld van Ed waarden zoals respect, eerlijkheid en een menselijke benadering van collega's op het spel.

Anna: 'Ik dacht wel: 'Hij heeft een heel andere kijk op de wereld', en ik merkte dat ik niet zo veel zin meer had om dingen met hem te delen. Ik vind hem gewoon heel extreem en ik denk dat hij ook zo geworden is door zijn ervaringen.'

Carroll: 'Ik zat in een hiërarchische situatie met Ed, want ik was nog afhankelijk van hem voor mijn beoordeling, ik ging hem niet zeggen wat ik van hem vond, maar ik heb me wel moeten inhouden richting hem.'

Paul: 'Het [ingebrachte voorbeeld, red.] heeft echt wel een stempel gedrukt op de cursus. De stempel dat mensen zich niet veilig voelden in de groep. Niet bij mij maar ik merkte het wel bij anderen. Ik denk dat het heftig was omdat het echt bij de kern van mensen kwam, bij hun kernwaarden.'

Er waren echter ook deelnemers die vonden dat de casusinbrenger (Ed) heel erg eerlijk was en dat juist de reactie van de andere deelnemers problematisch was.

Leo: 'als je dat sec hoort is dat absoluut 'not done', maar als je de achterliggende gedachte hoort kan ik daar wel begrip voor opbrengen, ik vind dat mensen dan te snel oordelen. Hij stelde zich open op en dat riepen we dan hè, zo van: je moet open zijn! En dan is hij open en dan paf, krijgt hij daar veel kritiek op. En dat vind ik dan niet terecht, je moet hem ook proberen te begrijpen.'

Uit de interviews blijkt dat deze situatie en de reacties van de anderen ook invloed hadden op hoe de casusinbrenger veiligheid in de groep ervaren heeft:

Ed: 'Ik merkte in de cursus bij sommige deelnemers dat zij mijn handelswijze en stelligheid niet konden waarderen. (...) Dat ze daarna ook gelijk een beeld van me zouden vormen had ik niet gedacht. Dagen daarna, dat ze mij daar nog steeds op aankeken (...). Dat heeft

mijn positie ondermijnd, denk ik. Dat was voor mij ook wel een momentje van: hoe veilig is het hier dan? Ik spreek mijn extremiteiten uit en zij leven zich niet in in mij.'

De trainers verkennen kort hoe de deelnemers reageren. Beiden hebben de indruk dat deze situatie opgepakt moet worden. Anderzijds staat er op dat moment ook al een gastdocent te wachten voor het volgende onderwerp. Voor de trainers staan waarden als zorgvuldigheid, verantwoordelijkheid en professionaliteit op het spel. Op dat moment nemen de trainers echter niet de tijd om de situatie te analyseren.

Groepsdynamiek (WIJ)

Vanuit het WIJ analyseren we de situatie met vragen over het groepsproces, de fase van groepsontwikkeling en de interactie en relaties tussen deelnemers. Het herkennen van de verschillende fases van groepsontwikkeling kan inzicht geven in de dynamiek tussen deelnemers en de verwachtingen over de mate van veiligheid in een groep.¹⁵ In een beginnende groep kan het lijken alsof er veel veiligheid is omdat men elkaar niet tegensprekt en er geen conflicten zijn, terwijl deelnemers in feite nog afstand houden en niet bereid zijn werkelijk te reflecteren op hun morele competentie. De meest gangbare fasemodellen van groepsontwikkeling stellen dat vervolgens een fase van strijd en conflict optreedt waarin deelnemers onderzoeken in welke mate ze zichzelf kunnen zijn in de groep. Na deze 'crisisfase' volgt een fase waarin sprake is van meer en diepgaander vertrouwen en een grotere bereidheid tot intiem samenwerken, kwetsbaarheid en leren. Niet alle groepen doorlopen alle groepsfasen even intens, en vaak niet lineair.¹⁶

Het kritische incident gebeurt tijdens de eerste dag van het tweede blok. De groep lijkt nog aan het aftasten, je kunt stellen dat de groep nog in de vormende en oriënterende fase zit waarin de meeste deelnemers aarzelen tussen toenadering en gereserveerdheid. Op dat moment forceert een van de deelnemers een crisis in de groep. Dit kritische incident verrast zowel de trainers als de deelnemers, en lijkt de veiligheid in de groep te beïnvloeden. Het moment is van belang voor

15 Jan Remmerswaal, *Handboek groepsdynamica*, 11^e editie (Amsterdam, BoomNelissen, 2013); Angelika Rubner en Eike Rubner, *Unterwegs zur funktionierenden Gruppe* (Gießen, Psychosozial Verlag, 2016).

16 Remmerswaal, *Handboek groepsdynamica*.

Fases van groepsontwikkeling kunnen inzicht geven in de dynamiek tussen deelnemers en hun verwachtingen over veiligheid in de groep

FOTO U.S. DEPARTMENT OF DEFENSE

deelnemers die nog aftasten in hoeverre zij open kunnen en willen zijn. In het slechtste geval kiezen zij ervoor zich afzijdig te houden, af te haken, resulterend in verdere afname van veiligheid in de groep.

Het kritische incident lijkt de groep te verdelen in moraalridders die het wegwerken veroordelen, degenen die het goedkeuren, er begrip voor hebben en *bystanders*,¹⁷ deelnemers die moeite hebben om een oordeel te vormen. Mogelijk ontstaat een 'parallel proces' waarin deelnemers die zaken inbrengen die het merendeel van de groep niet accepteert, buitengesloten worden. Uit de interviews blijkt dat het proces deze richting op is gegaan: de casusinbrenger voelde zich uiteindelijk buitengesloten. Hij zegt dat de reacties van de andere deelnemers zijn positie in de groep ondermijnden.

Omgaan met een dergelijke crisissituatie vraagt om crisisvaardigheden van trainers: interventies en structuren aanbieden die het mogelijk maken conflicten bloot te leggen.¹⁸ De trainers lijken

hier vooral overvallen door de scherpe inbreng van één deelnemer en de ontstane spanning.

De taak of het cursusdoel (HET)

Als we kijken naar het doel van deze ethiek-cursus is de vraag van belang hoe veiligheid in de groep gerelateerd is aan het versterken van 'morele competentie'.

Om dit doel te bereiken zijn openheid en eerlijkheid van deelnemers belangrijk. Echter, deze openheid en eerlijkheid in het delen van ervaringen en meningen kunnen conflicteren met het openstaan voor andere perspectieven. In het kritische incident lijken de openheid en eerlijkheid van één deelnemer, die botsen met de waarden van andere deelnemers, het lastig te maken voor deelnemers om open te blijven staan voor andere perspectieven en te onderzoeken welke waarden daar voor de ander in het

17 Rubner en Rubner, *Unterwegs zur funktionierenden Gruppe*, 250.

18 *Ibidem*.

In een militaire context zijn regels van belang

FOTO U.S. DEPARTMENT OF DEFENSE

geding zijn. Een aantal deelnemers beschouwt het voorbeeld als extreem en schokkend, waardoor inleven in de casusinbrenger lastig lijkt. Verschillende perspectieven botsen, met als gevolg minder veiligheid voor alle deelnemers.

In het kritische incident lijken waarden te botsen. De casusinbrenger lijkt belang te hechten aan het werken met capabele, professionele collega's. Het zou hem vooral kunnen gaan om een goede groepssamenstelling: vanuit het belang van de missie wil hij werken met collega's die volledig beschikbaar zijn als militair. In zijn ogen was de betreffende collega geen 'echte militair'. Waarschijnlijk staan aan de andere kant van het spectrum, voor een aantal deelnemers, waarden als respectvol en rechtvaardig omgaan met collega's. Dit leidde in de groep tot spanning tussen verschillende perspectieven. De confrontatie met diversiteit in waarden en oordelen is direct verbonden met morele competentie: waarden die op het spel staan herkennen, een oordeel vormen, en verantwoording af kunnen en willen leggen.

Het kritische incident laat zien dat verschillen in kernwaarden negatieve gevoelens kunnen oproepen, waardoor deelnemers zich onveilig kunnen voelen of een situatie als onveilig ervaren. Werken aan morele competentie veronderstelt dat deelnemers openstaan voor andere perspectieven om deze te onderzoeken en te begrijpen welke waarden er in het geding zijn.

De context (GLOBE)

Een aantal elementen in het kritische incident lijkt gerelateerd aan de omgeving, de specifieke organisatiecontext van deze training. We onderscheiden de invloed van de leeromgeving van deze training, culturele kenmerken, zoals formele en informele normen uit de defensiecontext, en het feit dat dit een in-company training betreft.

In de context van de leeromgeving van de training is er tijdens het eerste blok van de cursus stilgestaan bij de betekenis van veiligheid in deze groep. Een van de deelnemers bracht het

onderwerp op. Zij vroeg zich af hoe deze groep met veiligheid zou omgaan. Twee deelnemers zeiden dat zij in hun eigen onderwijs benoemen dat 'er een veilige leeromgeving is'. Omdat de cursus een train-the-trainer-element heeft, werden de deelnemers op dat moment uitgenodigd om te reflecteren op hun ervaringen met (on)veiligheid in groepen, vanuit zowel de rol als trainer als deelnemer. Na afloop van deze sessie gaven deelnemers aan dat zij zich realiseerden in deze cursus zelf verantwoordelijk te zijn voor het bewaken van veiligheid en de grenzen daarvan. Een aantal deelnemers benoemde veiligheid te zien als een gevoel, dat vanzelf zou groeien tijdens de cursus.

We kunnen ook de bredere context van deze cursus bekijken. In een militaire context zijn regels van belang. Gedragscodes, het mandaat, Rules of Engagement, oorlogsrecht en mensenrechten zijn hier allemaal voorbeelden van. Deze regels niet naleven kan grote gevolgen hebben voor anderen, maar ook voor collega's en de militair zelf. Juist omdat deelnemers zich terdege bewust zijn van regels is het voorbeeld uit de rijke beschrijving interessant: de casusinbrenger geeft aan dat hij het goed vond om 'eigen rechter' te zijn, en zich daarmee niet te houden aan de formele regels zoals de gedragscode. De casusinbrenger koos voor openheid en maakte het zichzelf niet gemakkelijk door op politiek correcte wijze zijn voorbeeld in te brengen, waarmee andere deelnemers het gemakkelijk eens konden zijn.

Toch is het voorbeeld van de casusinbrenger minder uitzonderlijk dan men wellicht denkt. In de context van de militaire academie staat het handelen van de militair uit de casus bekend als: 'interne sanering', een informele regel. De gedachte is dat ongeschikte militairen niet thuishoren op de academie, en al helemaal niet in de militaire operatie. Dit proces is niet uniek voor de Nederlandse defensiecontext. In de Engelse krijgsmacht spelen soortgelijke processen: *'Those who are militarily proficient and, therefore, good comrades are lauded, while those who have failed to contribute to collective goals are ridiculed, defaced, and ultimately, excluded'*.¹⁹ Om informele regels bespreekbaar te maken is het

van belang dat er voldoende veiligheid blijft bestaan om dit in de groep te onderzoeken en uitspraken niet te snel af te doen als extreem of pathologisch.

De interviews laten zien dat wanneer alle deelnemers, en de trainers, werken in dezelfde context, waar ze elkaar weer kunnen tegenkomen, de ervaren veiligheid beïnvloed wordt. Deelnemers kunnen hiërarchische relaties hebben. Uit de interviews bleek bijvoorbeeld dat een van de deelnemers afhankelijk was van de casusinbrenger voor een beoordeling. De trainers waren hiervan niet op de hoogte. Daarnaast zouden deelnemers zich kunnen voorstellen dat zij in de toekomst met elkaar moeten samenwerken. Dit kan een extra remmend effect hebben op de bereidheid tot openheid.

Discussie

Wat is de dynamiek van veiligheid tijdens een ethiektraining? Hoe kan veiligheid in het geding komen en wat kunnen trainers concreet doen om bij te dragen aan het creëren van veiligheid? Om deze vragen te beantwoorden analyseerden we een kritisch incident met behulp van het vierfactorenmodel van TGI. We keken hierbij naar de dynamiek van veiligheid vanuit het perspectief van de deelnemers en trainers, en vanuit het groepsproces, het cursusdoel en de specifieke militaire context.

In de discussie richten we ons op twee elementen. Eerst beschrijven we de paradox van veiligheid waarbij het spanningsveld tussen eerlijkheid en openheid andere perspectieven beïnvloedt. Vervolgens bespreken we hoe trainers kunnen omgaan met situaties waar veiligheid in het geding is tijdens ethiektrainingen of -onderwijs.

Paradox van veiligheid

Veiligheid in de groep wordt gezien als voorwaarde voor een dialogische, interactieve

19 Anthony King, 'The word of command communication and cohesion in the military', in: *Armed Forces & Society* (2006). doi 10.1177/0095327X05283041, p. 509.

benadering van ethiekonderwijs waarbij de nadruk ligt op reflectie.²⁰ Het gevoel van deelnemers of studenten dat ze kunnen bijdragen aan een dialoog of een kritische vraag kunnen

stellen zonder dat daar negatieve consequenties aanzitten, wordt als waardevol beschouwd. Dit wederzijdse gevoel wordt gezien als voorwaarde voor dialoog en reflectie, omdat het ruimte creëert voor het onderzoeken van standpunten en andere perspectieven. Reflectie op verschillende perspectieven en waarden kan nieuwe inzichten opleveren. Homogeniteit en eensgezindheid kunnen op het eerste gezicht veiligheid tot gevolg hebben,²¹ maar homogeniteit kan ook blinde vlekken en groeps- of eenheidsdenken creëren.²² Op constructieve wijze omgaan met verschillen van mening door middel van een reflexieve en dialogische benadering (bijvoorbeeld door het stellen van vragen in plaats van de ander te overtuigen van het eigen gelijk) past niet alleen bij het doel van deze vorm van ethiekonderwijs. Dit proces lijkt bovendien te leiden tot meer ervaring van veiligheid in de groep.²³

20 Tineke Abma, Bert Molewijk, en Guy Widdershoven, 'Good care in ongoing dialogue – Improving the quality of care through moral deliberation and responsive evaluation', in: *Health Care Analysis* 17 (2009) (3), 217–235; Wortel en Bosch, 'Strengthening moral competence'; Margreet Stolper, Suzanne Metselaar, Bert Molewijk, en Guy Widdershoven, 'Moral case deliberation in an academic hospital in the Netherlands. Tensions between theory and practice', in: *Journal International de Bioethique* 23 (2012) (3–4) 191–202.

21 Nancy M. Dixon, *The Organizational Learning Cycle: How we learn collectively* (Londen, McCraw-Hill, 1994).

22 Chris Argyris, *Overcoming organizational defenses – Facilitating organizational learning* (Needham Heights, Allyn and Bacon, 1994).

23 Guy Widdershoven en Bert Molewijk, 'Philosophical Foundations of Clinical Ethics: A Hermeneutic Perspective', in: Schildmann, Gordon, Vollmann (red.), *Clinical Ethics Consultation. Theories and Methods, Implementation, Evaluation* (Londen, Ashgate Publishing, Ltd, 2010).

Veiligheid in de groep wordt gezien als voorwaarde voor een dialogische, interactieve benadering van ethiekonderwijs waarbij de nadruk ligt op reflectie

FOTO U.S. DEPARTMENT OF DEFENSE

Het kritische incident hierboven bevestigt het idee dat veiligheid een dynamisch karakter heeft: het kan tijdens de training ontstaan maar ook, heel plotseling, weer verdwijnen.²⁴ Onze analyse laat zien dat de dynamiek van veiligheid een paradoxaal effect kan hebben. Het cursusdoel nodigt deelnemers uit tot dialoog, reflectie, en een kwetsbare opstelling en eerlijkheid. Tegelijkertijd laat het kritische incident zien dat er ook een situatie kan ontstaan waarin veiligheid in de groep in het geding komt. Als gevolg van het eerlijk uitspreken kunnen (kern)waarden botsen en kan het voor deelnemers lastig zijn zich te blijven openstellen voor afwijkende perspectieven en onderliggende waarden. Hierdoor kan de ervaren veiligheid afnemen of zelfs verdwijnen. Groepen die op constructieve wijze kunnen omgaan met deze paradox kunnen zich verder ontwikkelen en een volgende fase van groepsontwikkeling bereiken, waarin sprake is van meer onderling vertrouwen en een grotere bereidheid om samen te leren.²⁵

Op het moment zelf, tijdens het kritische incident, lijkt het erop dat de situatie niet herkend werd als een voorbeeld van botsende waarden. Er ontstond een confrontatie van meningen en perspectieven, terwijl niet onderzocht werd welke waarden hierbij in gevaar waren. Ruimte maken voor een dergelijk onderzoek is niet vanzelfsprekend, het vraagt tijd, moed en morele competentie van trainers en deelnemers. Om ter plekke te herkennen dat waarden botsen veronderstelt een dialoog waarin ruimte is voor ieders perspectief, voldoende inlevingsvermogen en het onderzoeken van onderliggende waarden in plaats van discussie waar deelnemers elkaar proberen te overtuigen.

Als deelnemers veiligheid in de groep als problematisch ervaren, kun je als trainer het idee hebben dat er van alles is misgegaan. Dat de trainer tekortschiet, of dat het 'gewoon' een lastige groep is. Met een andere benadering kun je stellen dat er veel groepsdynamiek is. Dat het groepsproces zich volop ontwikkelt en dat je als trainer dat proces moet ondersteunen. Veiligheid kan alleen bereikt worden door samen een proces mee te maken. Hier is (groeps)dynamiek voor nodig. Tegelijkertijd is een crisis- of

conflictfase ook spannend voor deelnemers en vraagt het veel alertheid, betrokkenheid en begeleiding van de trainers om hierin de goede maat te vinden: enerzijds uitdaging en leer-kansen bieden, anderzijds voldoende houvast en veiligheid.

Omgaan met situaties waar veiligheid op het spel staat

Situaties waarin veiligheid in het geding is kunnen uitdagend zijn en veel onrust in de groep veroorzaken. Trainers kunnen verrast zijn en zich overvallen voelen; ze willen een programma volgen en hebben beperkte tijd om te reflecteren op situaties in het hier en nu. En belangrijker: ze hebben er misschien geen duidelijke strategie voor.

Hoewel er geen garanties zijn dat een bepaalde interventie meteen succes heeft, lijkt het van belang om dit soort situaties niet te negeren of uit de weg te gaan maar juist om te leren het groepsproces te ondersteunen en niet vast te blijven zitten in de situatie.²⁶ Juist omdat het versterken van morele competentie het doel is van veel ethiektrainingen en -cursussen, bieden deze situaties ook een mogelijkheid om er direct mee aan de slag te gaan. Men kan het kritische incident zien als voorbeeld van een situatie waar verschillende perspectieven en waarden botsen. Op die manier is de situatie wenselijk: ze biedt een kans om te leren in het 'hier en nu'.²⁷ Dat is er op gericht om feitelijk gedrag van deelnemers, interactie in de groep en het leerdoel (het versterken van de morele competentie) met elkaar te verbinden en daarvan te leren. Hoe kunnen trainers dit bereiken? Hoe kun je als trainer een lastige situatie zo benaderen dat die bijdraagt aan het doel van de bijeenkomst?

24 Edmondson en Lei, 'Psychological safety', 23–43.

25 Remmerswaal, *Handboek groepsdynamica*.

26 Kenwyn K. Smith en David N. Berg, *Paradoxes of group life, understanding conflict paralysis and movement in group dynamics* (San Francisco, Jossey-Bass Publishers, 1987).

27 Arienne van Staveren, *Zonder wrijving geen glans: leren samenwerken bij veranderen en innoveren* (Assen, Van Gorcum, 2007); Sandra Schrujfer, 'Working with group dynamics while teaching group dynamics in a traditional classroom setting', in: *Team Performance Management: An International Journal* (2016). doi: 10.1108/tpm-05-2016-0023.

Op deze manier omgaan met situaties is gebruikelijk in de traditie van de Socratische dialoog; een dialogische methode voor ethiek-trainingen. Op elk moment tijdens de dialoog kan zowel de begeleider van het gesprek als een deelnemer een 'time-out' aanvragen waarin de groep problemen of zaken aanpakt die de dialoog belemmeren.²⁸ Een deelnemer kan bijvoorbeeld ontevreden zijn over hoe het gesprek verloopt, vragen hebben over de te volgen structuur in het gesprek, moeite hebben de inhoud te volgen, of die ontoereikend vinden. Het idee van de time-out of meta-dialoog in de traditie van de Socratische dialoog is vergelijkbaar met het uitgangspunt 'storingen hebben voorrang' binnen de methode van TGI.²⁹ Een storing benoemen kan een deelnemer helpen om weer aan te sluiten bij de groep en bij de inhoud van het gesprek. Spanningen in de samenwerking kunnen benoemd en aangepakt worden. Deze benaderingen gaan allemaal uit van het idee dat verschillende perspectieven waardevol zijn en dat botsingen in waarden kansen bieden voor onderzoek in het hier en nu. Wierdsma noemt dat moment ook wel de 'plek der moeite'³⁰; het is de moeite, maar vraagt ook moeite. Die moeite doen kan de groep ondersteunen om stappen te zetten in het gezamenlijke leerproces.

Om alle perspectieven recht te doen kunnen trainers ook werken met de uitgangspunten van het thema uit de TGI. Zo'n thema introduceren betekent dat de trainer aansluit bij wat er leeft in de groep. Het vierfactorenmodel biedt de mogelijkheid om zicht te krijgen op factoren die op een bepaald moment een rol spelen en aandacht vragen in het groepsproces. Het thema dat volgt uit deze waarneming daagt de deelnemers uit een volgende stap te zetten in de ontwikkeling van hun groepsproces én van hun

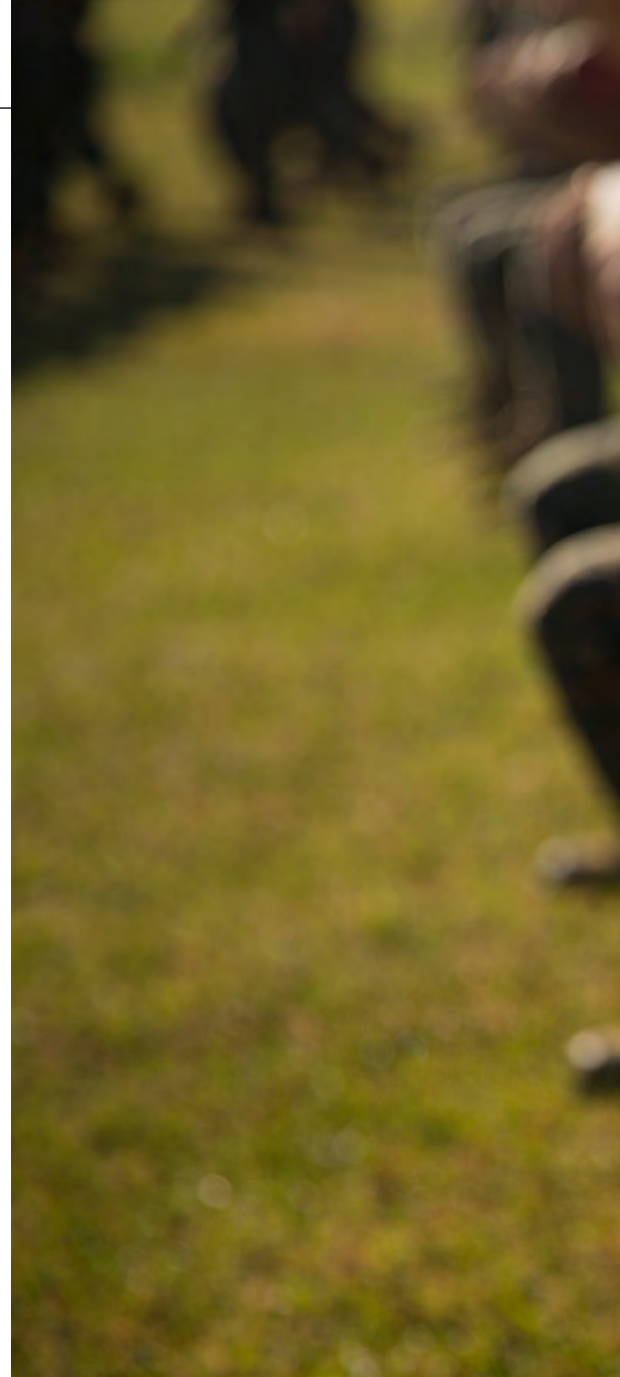

FOTO U.S. DEPARTMENT OF DEFENSE

morele competentie. In het kritische incident hierboven had het thema kunnen zijn: 'Hoe kunnen we in deze groep op constructieve wijze omgaan met verschillende perspectieven en botsende waarden? Hoe ervaar ik dit en wat zou voor mij helpend zijn?'. Deze benadering nodigt alle deelnemers uit om vanuit hun ervaringen te reflecteren op de ontstane situatie. Werken met het TGI-thema nodigt uit om de eigen waarneming en behoefte helder te verwoorden én actief te luisteren naar het perspectief van anderen.

28 Gustav Heckmann, *Das Socratische gesprach: Erfahrungen in philosophischen Hochschulseminaren* (Hannover, Schroedel, 1981); Rainer Loska, *Lehren ohne belehrung, Leonard Nelsons neosokratische method der gestachsfuhrung* (Bad Heilbrunn, Klinkhardt, 1995); Rene Saran en Babara Neisser (red.), *Enquiring Minds: Socratic dialogue in education* (Stoke on Trent, Trentham Books, 2004).

29 Cohn, *Von der Psychoanalyse zur themenzentrierten Interaktion*; Van de Braak, *Inspireren tot medeverantwoordelijkheid*.

30 André Wierdsma, *Co-creatie van verandering* (Delft, Eburon, 1999).

Het lijkt van belang om kritische situaties niet te negeren of uit de weg te gaan, maar juist om te leren het groepsproces te ondersteunen

Omgaan met uitdagingen en storingen in het leerproces, zoals bij de veiligheidsparadox, vraagt naast een keuze voor een specifieke interventie ook om een bewuste keuze voor structurering van de interventie.³¹ De wederzijdse invloed van structuur, proces en veiligheid versus chaos, stagnatie en onveiligheid spelen hierbij een rol.³² Het gaat dan onder andere om de vraag welke structuren of werkvormen het proces van de groep en het werken aan een thema het beste kunnen ondersteunen. Denk hierbij aan stap-voor-stap structureren hoe

deelnemers met elkaar in gesprek gaan. Bijvoorbeeld eerst in sub-groepjes of door alle deelnemers zich één voor één te laten uitspreken. Een open structuur levert meer proces op, maar kan ook angstig maken en de veiligheid verkleinen.³³

31 Donald W. Winnicott, *Holding and interpretations: fragment of an analysis*. Introduction by M. Masud R. Khan (Londen, Hogarth Press, 1986).

32 Cohn, *Von der Psychoanalyse zur themenzentrierten Interaktion*.

33 Dietrich Stollberg, 'TZI und Hierarchie', in: *Themenzentrierte Interaktion/TZI - Theme-Centered interaction/TCI*, 22 (2008) (2).

Hoewel de trainers tijdens het kritische incident aanvoelden dat het een belangrijk moment was, namen zij niet de tijd en ruimte om de situatie meteen te bespreken. Dat is in de praktijk ook niet altijd haalbaar en hoeft bovendien niet altijd goed uit te pakken. Toch vinden wij het van

belang dat trainers leren om dit soort momenten, waarop veiligheid in het geding is, te herkennen. Dit kan men beschouwen als de competentie van trainers om per situatie de rol te zien van verschillende factoren, zoals bijvoorbeeld TGI die onderscheidt. Door regelmatig stil te staan bij veiligheid

Trainers moeten richting geven aan thema's of andere interventies die veiligheid in de groep versterken

in de groep en veiligheid te benaderen vanuit verschillende factoren kan zich een 'getrainde intuïtie' ontwikkelen bij de trainer waarbij ervaringen, emoties en gedachten samenkomen en richting geven aan thema's of andere interventies die veiligheid in de groep versterken.

FOTO BEELDBANK NIMH

Conclusie

Veiligheid in de groep, een wederzijds gevoel waarbij deelnemers genoeg veiligheid ervaren om risico's te nemen, wordt gezien als voorwaarde voor een dialogische, interactieve benadering van ethiekonderwijs waarbij de nadruk ligt op reflectie. Tegelijkertijd is veiligheid lastig te garanderen en daarmee onzeker. Veiligheid kan dan ook in het geding komen tijdens een ethiekcursus. We lieten zien dat een paradoxale situatie kan ontstaan. Daarin bestaat een spanning tussen eerlijkheid en kritisch kunnen zijn enerzijds, en jezelf open stellen voor andere perspectieven en waarden anderzijds. Eerlijkheid of openheid kan resulteren in conflicterende visies. Dat kan leiden tot een onveilige situatie waarin het voor sommige deelnemers lastig kan zijn om zichzelf te blijven openstellen voor andere perspectieven. Juist een dynamisch proces als uitgangspunt, waarbij de groep periodiek op deze veiligheidsparadox reflecteert, kan de ervaren veiligheid vergroten. Het vierfactorenmodel biedt de mogelijkheid om te reflecteren op situaties waarin veiligheid in het geding is en interventies voor te bereiden om op constructieve wijze om te gaan met deze paradox.

Een psychologisch veilige werkomgeving is niet alleen tijdens ethiekonderwijs van belang, maar ook voor teams binnen Defensie. Zoals Edmondson aangeeft kan dit bijdragen aan leren in organisaties, inclusief het leren van fouten, innovatie, en het beter zicht krijgen op risico's, doordat medewerkers zich ondanks de hiërarchie vrijer voelen om zaken bespreekbaar te maken.³⁴ Vervolgonderzoek kan op systematische wijze analyseren in hoeverre het gebruik van het vierfactoren model bruikbaar is voor leidinggevendenden binnen Defensie om bij te dragen aan sociale veiligheid. ■

34 Amy C. Edmondson en Paul J. Verdin, 'The strategic imperative of psychological safety and organizational error management', in: J. Hagen (red.) *How Could This Happen?* (Palgrave Macmillan, Cham, 2018).

The Battle of the Westerschelde 1944

Part 2: The operations to open access to the port of Antwerp

This autumn, 75 years ago Canadian and British forces liberated both shores of the Westerschelde, the waterway connecting the North Sea to the port of Antwerp. The victory, established after heavy fighting, opened up a critical supply route for the Allied Expeditionary Force for its offensive into Germany. In this article the author will focus on the operations in October and early November 1944, leading to opening the access route for Allied ships into the port of Antwerp.

Dick Zandee*

'The story of the opening of the Scheldt is long and unpleasant'.¹

In the late afternoon of 4 September 1944 British tanks drove into Antwerp, only a week after the Battle of Normandy had come to an end. Nevertheless, it would take another two months before Allied forces had captured the German heavy coastal batteries protecting the mouth of the Westerschelde.² Free access to this 60-kilometre long waterway connecting the port

of Antwerp to the North Sea was essential for logistical supply of the Allied Expeditionary Force in view of its attack on Germany.

One cause for the delay was related to the military-strategic decisions taken in the month of September. The Westerschelde belonged to the 21st British Army Group's area of responsibility. Its Commander, Field Marshal Bernard Law Montgomery, had given priority to Operation Market Garden and, even after its failure, directed most of the 21st Army Group's fighting power to the East instead of to the West.³ The other cause for delay was the conduct of the operations in order to capture both shores of the Westerschelde in October and early November. This article provides the key answers to the question why the Allied forces needed five weeks of intense fighting before the last German forces surrendered on Walcheren. First, the broad outlines of the operations plan will be described. Consequently, the author analyses the operations with a specific focus on three distinct operations: in the Woensdrecht area (followed by the liberation of Zuid-Beveland), in the western part of Zeelandic Flanders and on the island of Walcheren. The different nature of the terrain in geographically

* Dick Zandee is an historian with a special interest in World War II. The author is grateful to Christ Klep and Lt-col. (Ret.) Wouter Hagemeijer for their valuable comments on the text. Part 1 of this series of articles was published in *Militaire Spectator* 188 (2019) (10), pp. 468-481.

1 Charles Perry Stacey, *The Victory Campaign. The Operations in North-West Europe 1944-1945 (Volume III)* (Published by Authority of the Minister of National Defence, Canada, 1960) p. 357.

2 Western Scheldt. Canadian and British literature refer to 'The Battle of the Scheldt', named after the river running through Belgium towards Antwerp. After entering Dutch territory, north of Antwerp, the river turns into an estuary that is 3-5 kms wide and has the name Westerschelde in the Dutch language.

3 See: Dick Zandee, 'The Battle of the Westerschelde-1944. Part 1: The impact of military-strategic decision-making', in *Militaire Spectator* 188 (2019) (10) 468-481. The printed version contains two factual errors on p. 477: 2nd British Army Corps should read 1st British Army Corps; 1st Canadian Infantry Division should read 2nd Canadian Infantry Division.

Canadian breccarriers plough through the mud near Breskens during the Battle of the Westerschelde

PHOTO BEELDBANK NIMH

distinct areas makes it necessary to treat these three operations separately, although they are parts of the same Battle of the Westerschelde.⁴ Fighting at battalion level and below is not addressed in detail. The final section provides the answers to the key question of why it took more than a month of heavy combat before the Westerschelde waterway was secured.

The operations plan

By mid-September the 1st Canadian Army took responsibility for the whole area from the coast to Antwerp after the 2nd British Army had completely been redeployed to the east of the city for Operation Market Garden. The Commander of the 1st Canadian Army, Lt-Gen Harry Crerar, had already concluded that infantry divisions were needed to capture the mouth of the Westerschelde after a failed attempt to cross the Schipdonk and Leopold Canal near the village of Moerkerke on 13-14 September.⁵ At the 1st Canadian Army Headquarters it was concluded that for the time being no further

attempt would be made to attack across the Leopold Canal.⁶ On 19 September Crerar informed his Corps Commanders that the 3rd Canadian Infantry Division would have to lead the attack, after it had completed its task to take the Channel ports of Boulogne and Calais which were still in German hands.⁷ The campaign to

4 In fact, there was no single 'Battle of the Westerschelde', but various battles constituting together 'the campaign' or 'the operations' to capture the Westerschelde shores. The term 'Battle of the Westerschelde' is used throughout this article as it is the most common way of describing the operations.

5 The attack was carried out by soldiers of the Algonquin Regiment, belonging to the 4th Canadian Armoured Division which occupied the Bruges-Ghent area. After German counter-attacks the Algonquins had to withdraw after approximately 24 hours to the south bank of the double canal at the cost of 148 casualties. In the Canadian Army battalions were named after their parent (administrative) regiment. In most cases these regiments were named after their places or provinces of origin. A Canadian regiment consisted of several battalions. Even when only one of them was deployed, the name of the regiment would be used.

6 Stacey, *The Victory Campaign*, p. 363.

7 Although Montgomery signalled to Crerar from mid-September onwards that the opening of the Westerschelde had become a priority, he still insisted that at least Boulogne had to be captured in order to have Channel port capacity available for bringing logistical supplies to the Continent. On 26 October the cross-Channel fuel pipeline from Dungeness to Boulogne started to operate, but this was too late for an all-out offensive into Germany in 1944. See: Stacey, *The Victory Campaign*, p. 356.

CARTOGRAPHY: ERIK VAN OOSTEN, NIMH

Map 1 Overview of the Battle of the Westerschelde, October-November 1944

open the Westerschelde waterway was delayed.⁸ In the meantime the planning of the Battle of the Westerschelde was underway.

The main problem for the planners at the 1st Canadian Army Headquarters was the shortage of infantry. The 2nd Canadian Army Corps, designated to lead the operations, had two infantry divisions at its disposal for the Westerschelde operations. The infantry capacity

of these divisions was at approximately 50 percent. The lack of sufficiently trained infantry was often compensated by transferring soldiers from artillery and other combat support units to infantry battalions.⁹ In western Zeelandic Flanders, Zuid-Beveland and Walcheren the many water obstacles and inundated polders forced the attacker to advance along dikes with little or no protection. Armoured vehicles could easily be hit from German defensive positions. Thus, an infantry attack was the only option to clear such strongholds, with air and artillery support. Contrary to the lack of infantry, the Canadian Army had large amounts of artillery at its disposal. Every infantry division had three artillery regiments with 24 guns each. Furthermore, artillery of various calibres was available at higher command levels. A lack of infantry was often compensated by artillery – ‘brute

8 The only exception was the operation carried out by the 1st Polish Armoured Division to capture the eastern part of Zeelandic Flanders (16-21 September, see map 1).

9 Canada had conscript service, but conscripts were only used for Home Defence. Deployment overseas was strictly on a voluntary basis. The standard size of a Canadian infantry battalion in World War II was 816 military. During the Battle of the Westerschelde the number of companies per battalion was three instead of four and the average strength of an infantry battalion was 400-500 military. Infantry divisions had nine instead of twelve infantry battalions in total.

force' according to one historian¹⁰ – in order to destroy or confuse the German forces, but also at the cost of civilian lives and heavy damage to civilian property.

The original plan of the 1st Canadian Army Plans Section for the assault on the Westerschelde area foresaw in two lines of attack. The first would be carried out by the 2nd Canadian Infantry Division, advancing from Antwerp towards Bergen op Zoom with flank support by the 1st Polish Armoured Division. Following the capture of the entry point to Zuid-Beveland, the following line of attack would be westward toward Walcheren. Two airborne brigades would establish bridgeheads followed by the advancing infantry. The second line of attack would be to liberate western Zeelandic Flanders and capture the coastal batteries on the south shore of the Westerschelde mouth – the task of the 3rd Canadian Infantry Division. The 2nd Canadian Army Corps would direct the operations. Its commander, Lt-Gen Guy Simonds, rejected the original plan. In his view two infantry divisions (with approximately 50 percent infantry capacity) would not be enough for a victory. Simonds argued for additional forces and a third line of attack, consisting of amphibious landings on Walcheren. This implied the involvement of the Royal Navy (RN) for a joint attack by army and naval forces. Crerar concurred. On 21 September Captain Anthony Pugsley RN was sent to the Headquarters of the 2nd Canadian Army Corps in Bruges to begin the planning of the naval operations and the coordination with the land operations.¹¹ More controversial was the proposal of Simonds to flood Walcheren by bombing the dike at Westkapelle at the most western point of the island. In Simonds' view the inundation would force the enemy to concentrate its forces in the coastal dune areas, while logistical supply lines and reinforcements from the interior of the island to the coastal strongholds were to be hampered. The batteries would be attacked by bombers to reduce their capability and defences. Flooding the island would offer the landing forces the opportunity to sail through the gap and attack the coastal batteries from inland. Crerar and the Royal Air Force Bomber Command turned against the proposal,

2nd Canadian Army Corps

2nd Canadian Infantry Division*
3rd Canadian Infantry Division
4th Canadian Armoured Division (until 17 Oct.)
52nd British (Lowland) Division (as of 18 Oct.)

* Until 20 October under command of 1st British Army Corps

1st British Army Corps

1st Polish Armoured Division
49th British (West Riding) Infantry Division
4th Canadian Armoured Division (as of 17 Oct.)
104th US (Timberwolves) Infantry Division (as of end Oct.)

Figure 1 Composition 1st Canadian Army, October 1944

but Simonds continued to argue in favour of his plan. On 26 September Crerar agreed, one day before he handed over the command of the 1st Canadian Army to Simonds.¹² As the flooding would impose a burden on the population of the island the bombing required the Supreme Commander's consent. On 1 October Gen. Eisenhower approved the proposal. The Dutch government in exile was not consulted before the decision was taken.

The final plan for capturing both shores of the Westerschelde fell short of what Simonds deemed necessary. Firstly, the request to use airborne forces was rejected by Lt-Gen. Lewis Brereton, commanding the 1st Allied Airborne Army. He considered airborne operations to be too risky due to the strong German air defence capability and the difficulty of the terrain, potentially leading to excessive losses by drowning. Secondly, bombers would be made

10 John Ellis, *Brute force. Allied strategy and tactics in the Second World War* (New York, Viking, 1990).

11 Pugsley had commanded the naval forces supporting the operations of the 1st Canadian Army to capture the Channel ports. His appointment was the choice of Admiral Sir Bertram Ramsay, Allied Naval Commander Expeditionary Force. Ramsay had been arguing for giving priority to operations to open the Westerschelde waterway from the moment the British had liberated Antwerp and had clashed over the matter with Montgomery.

12 For some time Crerar suffered from persistent dysentery and had to return to the United Kingdom for medical treatment. Major-General Charles Foulkes temporarily took over command of the 2nd Canadian Army Corps, while Brigadier Ralph Holley Keefer replaced Foulkes as commander of the 2nd Canadian Infantry Division.

Nazi propaganda pictures showed the homefront how German troops continued operations in inundated terrain

PHOTO DPA/PICTURE ALLIANCE

available for the flooding of the island, but only to a limited number for attacking the coastal batteries.¹³ Thirdly, the 1st Polish Armoured Division could not be deployed to provide flank support to the 2nd Canadian Infantry Division in its attack on Bergen op Zoom. On 27 September Montgomery directed the 1st British Army Corps (including the 1st Polish Armoured Division) to thrust northeastwards on the Tilburg/Den Bosch axis to reinforce the western flank of the 2nd British Army corridor towards Nijmegen, resulting from Operation Market Garden. The 4th Canadian Armoured Division was still needed south of the Westerschelde in support of the 3rd

Canadian Infantry Division's attack on the Breskens Pocket. Simonds was left with limited forces: without flank support the 2nd Canadian Infantry Division had to capture the entry point to the Zuid-Beveland isthmus near Woensdrecht on its own; the 3rd Canadian Infantry Division would have to clear the Breskens Pocket in western Zeelandic Flanders with the support of (the infantry of) the 4th Canadian Armoured Division; finally, Walcheren would be attacked from Zuid-Beveland by amphibious landings. The orders to the divisional commanders were given by Simonds on 2 October, which can be regarded as the starting date of the operations to clear the Westerschelde area from German occupation.

13 This was partly caused by bad weather, but also the reluctance of senior officers at Bomber Command played a role. Their priority was to bomb industrial and other targets in Germany, which was considered the most rewarding role for strategic air forces. None of the Allied air attacks on the German batteries at Walcheren in October was of the scale of bombardments in support of the Canadian Army during the Normandy campaign or the operations against the Channel ports. See: Stacey, *The Victory Campaign*, p. 377.

The Battle of Woensdrecht

In 1944 one main road connected Antwerp to Bergen op Zoom, running from the north side of

the Albert Canal at Merksem to the Belgian-Dutch border at Putte and from there over the high ground of the 'Brabantse Wal' further north.¹⁴ West of this high ground the lower polder area had been inundated by the Germans. Just north of the villages of Hoogerheide and Woensdrecht, approximately 6 kilometres south of Bergen op Zoom, the 'Zeelandweg' (Zeeland road) joined the Antwerp-Bergen op Zoom main road at the T-junction (see map 1). Capturing this junction and its surroundings was the first strategic objective of the 2nd Canadian Infantry Division: the entry point to Zuid-Beveland.

In the early morning of 2 October the 4th Canadian Infantry Brigade started its offensive pushing north through Merksem.¹⁵ German infantry troops in the area¹⁶ delayed the advance, but without severe losses the Canadians reached the centre of Hoogerheide on 7 October – three miles from the T-junction with the Zeeland road. As was recorded in the official account of the Canadian campaign in Europe, 'the objective of the first phase seemed to be within our grasp.'¹⁷ At higher German command levels¹⁸ the situation was regarded as very dangerous: counter-measures had to be taken. Immediately, the 6th Parachute Regiment (Fallschirmjäger Regiment 6) was transported from the Tilburg area to the front line south of Bergen op Zoom, where it arrived in the course of 8 October.¹⁹ The Canadians were now facing some additional 2,600 soldiers under the command of a very experienced officer, Oberst Friedrich August von der Heydte. The Canadian offensive came to a halt and three weeks of heavy fighting followed. From 8 to 10 October two Canadian battalions tried to break through the German defences in the centre of Hoogerheide – without success and at the loss of many soldiers. A second attempt was made on Friday 13 October when the Black Watch (Royal Highland Regiment) of Canada was ordered to attack the German defences behind the railway line from Bergen op Zoom to Vlissingen, west of Woensdrecht. Advancing over small dikes through inundated territory the Canadians suffered heavy losses.

The Germans were well positioned behind the dike on top of which ran the railway line. The

Figure 2 Composition 2nd Canadian Army Corps, October 1944

failed attack resulted in 'Black Friday': the Black Watch lost 183 of the 296 military taking part in the operation (a 62 percent loss, the highest rate of all Canadian Army units during World War II).²⁰ Three days later the Royal Hamilton Light Infantry under the command of Lt-Col.

-
- 14 Now the N289 (on Dutch territory)/N11 (on Belgian territory). Today, the A4 provides a motorway connection, running further west through the expanded Antwerp port area. The Brabantse Wal is an elevated area of several kilometres wide, starting at the border and ending north of Bergen op Zoom. Even more so than today the Brabantse Wal was covered with forested areas. Furthermore, German minefields forced the attackers to use the main road plus the connecting roads.
 - 15 A week earlier the 5th and 6th Infantry Brigades had started their offensive, crossing the Antwerp-Turnhout Canal to the east of the road to Bergen op Zoom, in order to cover the right flank of the 2nd Canadian Infantry Division's area of responsibility. The main road and railway line from Roosendaal to Antwerp ran through this area (see map 1).
 - 16 The area north of Antwerp was defended by the 346th German Infantry Division. The division was reduced to a strength of approximately 8,000.
 - 17 Stacey, *The Victory Campaign*, p. 381.
 - 18 Oberkommando West (High Command West) under the command of Generalfeldmarschall Gerd Von Rundstedt, Heeresgruppe B (Army Group B) under the command of Generalfeldmarschall Walter Model – nickname 'Abwehrlöwe' (Defence Lion) due to his reputation of delaying defensive operations – and General der Infanterie Gustav von Zangen, commander of the 15th German Army and responsible for all German forces opposing the 21st British Army Group.
 - 19 The 6th Parachute Regiment was known as one of the best regiments of the 1st Parachute Army. In October 1944 it belonged to a temporary formation called the Kampfgruppe Chill, named after its commander Generalleutnant Kurt Chill. The Germans used these ad hoc composed 'fighting groups' as flexible and tailor-made formations to oppose attacking forces. They acted as 'fire brigades' to stop Allied breakthroughs.
 - 20 Casualty data from the Black Watch Regiment recordings, quoted in: J. van Doorn, J.S. Bos and M.A.J. Cillessen, *Slag om Woensdrecht. Bevrijding van de Zuidwesthoek, oktober 1944* (Sommeldijk, Stichting Historisch Onderzoek Tweede Wereldoorlog, oktober 1995).

Denis Whitaker was more successful. With heavy artillery support it managed to capture a large part of the village of Woensdrecht. Nevertheless, the high ground at the north side of the village – from where the Germans could still control the Zeeland road – remained in German hands for more than another week. On 24 October Canadian troops liberated the rest of

the village and reached the T-junction with the Zeeland road. The Germans had withdrawn, facing the danger of encirclement by the advancing 4th Canadian Armoured Division and the other divisions of the British 1st Army Corps further east, finally providing the flank support which the 2nd Canadian Infantry Division had been lacking since the start of its offensive.²¹ The division suffered over 400 fatalities.²² Immediately it turned westward to Zuid-Beveland and towards Walcheren.

21 This flank support was the result of Montgomery's acceptance to redirect the 1st British Army Corps to capture the western part of the North Brabant province after the so-called 'Generals crisis'. See: Dick Zandee, 'The Battle of the Westerschelde 1944 – part 1', in: *Militaire Spectator* 188 (2019) (10) 468-481. The 4th Canadian Armoured Division had arrived in the area north-east of Antwerp on 18 October, after the breakthrough had been realised at the Breskens Pocket.

22 Based on detailed data, listed in J. van Doorn e.a., *Slag om Woensdrecht*.

23 The Canadian name of the area. The German name was Festung Schelde-Süd (the South Scheldt Fortress), after Hitler had ordered to turn the area into a Festung as of 20 September (before that date it was known as the Brückenkopf Breskens – the Breskens bridgehead).

The Battle of the Breskens Pocket

On the south bank of the Westerschelde mouth the Germans had used the month of September to construct their defensive positions. The Breskens Pocket²³ was well protected by natural

Breskens, which had already suffered from RAF bombings in September, finally fell in Allied hands on 21 October 1944

PHOTO BEELDBANK NIMH

obstacles.²⁴ The pocket was defended by the 64th German Infantry Division under the command of Generalmajor Kurt Eberding. During the withdrawal of the 15th German Army across the Westerschelde this division had been ordered to stay behind in the area. Eberding had about 9,000 troops under his command, armed with almost 500 machine guns, a large number of mortars and artillery of calibres up to 150mm. Together with air defence and Kriegsmarine (German Navy) personnel operating the two coastal batteries (at Breskens and Cadzand), Eberding as Fortress Commander had some 13,700 troops at his disposal.

The offensive was carried out by the 3rd Canadian Infantry Division, which had taken the German fortresses of Boulogne and Calais by 1 October. The plan of its commander, Maj-Gen. Dan Spry, was to attack from the south with two brigades and across the Braakman Inlet with one brigade. In the meantime, the 4th Canadian Armoured Division would keep the pressure on the German front near Isabellahaven, binding German defensive forces while at the same time trying to force a breakthrough. A large force of artillery would support the attack along the whole divisional front – a total of 327 guns of all calibres. The operation was given the name ‘Switchback’.

On 6 October two infantry battalions of the 7th Canadian Infantry Brigade started the offensive just east of the Maldegem-Aardenburg road, where the two canals were separated. The Germans had withdrawn behind the northern canal, located about 1 kilometer south of the border (see map 1). The polders on the Dutch side had been flooded. Two small bridgeheads were established, approximately 1.5 kilometers from each other. Soon, the Germans counter-attacked the bridgeheads, supported by artillery. Several days of heavy fighting made it clear that the Canadians were facing a strong defensive force.²⁵ On 9 October the gap between the two bridgeheads was closed. Three days later the border-crossing point of the road south of Eede was reached.

Due to the strong German opposition at the Leopold Canal the flank operation across the Braakman was given more importance. Carried across the Braakman by 96 Buffaloes²⁶ in the early hours of 9 October two infantry battalions of the 9th Canadian Infantry Brigade completely surprised the Germans. They managed to establish a bridgehead near Hoofdplaat and one closer to the Braakman. By the time the defenders started to shell the two battalions, reinforcements had already arrived. Both bridgeheads were firmly held by the Canadians. Taking into account the difficulties encountered at the Leopold Canal and the failed attempts by the infantry of the 4th Canadian Armoured Division to break through the German defences at Isabellahaven, the 8th Canadian Infantry Brigade was also ordered to cross the Braakman instead of following the 7th Canadian Infantry Brigade near Eede. The Braakman crossing of the 8th Canadian Infantry Brigade took place on 11 and 12 October. A few days later, the Germans, facing Canadian breakthroughs both in the southern area and on the eastern side of the Pocket, withdrew to a new defensive line, running from Sluis via Oostburg to Breskens. As of that moment, the Canadians could use the Isabellahaven entry point to reinforce and supply their forces in the eastern part of the Pocket.²⁷

About 3,000 German soldiers had been taken prisoner and many had died in the fighting. The situation became more and more desperate for the defenders, although they continued to fight

-
- 24 At the south side of the Pocket the Schipdonk and Leopold Canals (two canals running parallel to each other) offered the defenders excellent potential for blocking enemy attacks, while the Braakman Inlet on the eastern side provided another natural obstacle. As the Germans had inundated many polders they more or less forced the Canadians to concentrate the attack on the north-south Maldegem-Aardenburg road and the east-west road at Isabellahaven at the most southern point of the Braakman. German defences were concentrated at these two access points (see map 1).
- 25 The diary of one of the regiments refers to ‘some of the fiercest fighting since D-Day’. See: Stacey, *The Victory Campaign*, p. 395.
- 26 The Buffalo or Landing Vehicle Tracked (LVT) was an amphibious infantry vehicle with a (limited) driving capacity ashore. One vehicle could carry a maximum of 30 infantry soldiers.
- 27 Furthermore, it allowed for the transfer of the 4th Canadian Armoured Division to the area east of Antwerp to provide the necessary flank support to the 2nd Canadian Infantry Division which was still fighting the Battle of Woensdrecht.

In inundated polders near the Leopold Canal the Allies met strong German opposition

PHOTO DPA/PICTURE ALLIANCE

in order to delay the Canadian advance. Breskens fell on 21 October. A few days later the German naval troops surrendered at the Fort Hendrik coastal battery, west of the village. On 2 Novem-

ber the German Navy-commander of the battery at Cadzand did the same. The last German forces withdrew across the border back into Belgium (Knokke). In the morning of 3 November Spry declared Operation Switchback as having been completed.²⁸ It had taken four weeks of heavy fighting to capture an area approximately 35 kilometres wide and 10-20 kilometres deep. No other German Fortress held out for such a long time.²⁹ The 3rd Canadian Infantry Division lost 2,077 men (killed, wounded and missing).³⁰ The population in the Pocket suffered almost as many fatalities as the Allied forces: 735. The material damage was enormous: 27 percent of the buildings were destroyed and 36 percent damaged, mainly due to air attacks and Canadian/British artillery bombardments.³¹

28 Sporadic fighting, both on Dutch and on Belgian territory, continued for a few more days until all remaining German forces had been taken prisoner.

29 In the case of an attack. Several fortresses such as Dunkirk remained in German hands until the German capitulation in May 1945, but they were only surrounded by Allied forces.

30 Stacey, *The Victory Campaign*, p. 400.

31 The reason why the Canadian troops were not immediately heralded as liberators when entering the destroyed villages. See for example: Gijs van der Ham, *Zeeland 1940-1945 – Deel 2* (Zwolle, Waanders Uitgevers, 1989); Hans Sakkers, *Enigma en de strijd om de Westerschelde. Het falen van de geallieerde opmars in september 1944* (Soesterberg, Uitgeverij Aspekt, 2011). Data from: Tobias van Gent and Hans Sakkers, *Slag om de Schelde. De beslissing in de strijd om Europa* (Bergschenhoek, Marberg Media, 2019) p. 311.

The Battle of Walcheren

After the breakthrough at Woensdrecht the 2nd Canadian Infantry Division immediately turned west to capture the Zuid-Beveland isthmus, known as the ‘Kreekrakdam’ in Dutch. From there they continued their advance of what was labelled ‘Operation Vitality’. In the meantime the 52nd British (Lowland) Division had arrived on the south bank of the Westerschelde, after Montgomery had given in to Eisenhower’s pressure to make more forces available for the opening of the waterway to Antwerp.³² Now, the 2nd Canadian Army Corps could bring to the battlefield a third and well-trained infantry division. On 26-28 October two infantry brigades (the 156th and the 157th) of the 52nd (Lowland) Division crossed the Westerschelde, landing at the southern point of Zuid-Beveland near the village of Baarland. Facing a combined attack by

- **52nd British (Lowland) Division**
 155th British Infantry Brigade
 156th British Infantry Brigade
 157th British Infantry Brigade
- **4th Special Services Brigade**
 4 (Army) Commando
 41 (Royal Marine) Commando
 47 (Royal Marine) Commando
 48 (Royal Marine) Commando
 10 (Interallied) Commando

Figure 3 Composition of British forces Walcheren, November 1944. Smaller tank, engineer and other units are not listed

32 The 52nd (Lowland) Division belonged to the 1st Allied Airborne Army in order to be flown in and reinforce airborne forces after they had established a strong bridgehead. The Scottish troops of this Division were particularly trained in mountainous operations.

Map 2 Overview of the Allied operations against the Germans on the island of Walcheren

CARTOGRAPHY: ERIK VAN OOSTEN, NIMH

Box 1**The inundation of Walcheren**

In the afternoon of 3 October eight attack formations of 247 Lancasters dropped 1,247 tons of bombs on Westkapelle, creating a gap in the dike of about 80 metres wide. During the bombardment 152 citizens died, of whom 44 were in the Theune Mill (Molen van Theune) and they drowned. The village lost 7 percent of its population.

Warnings by Dutch experts to Allied commanders that the island would not be flooded by bombing at Westkapelle were neglected. The effect was limited: at high tide water only reached a few kilometres inland. Nevertheless, the Germans started to evacuate their artillery units and left inland bunkers and other locations. On 7 October new bombing attacks were carried out west and east of Vlissingen. On 11 October Lancasters also dropped bombs near Veere on the northeastern side of the island, creating a fourth gap. Six days later a new attack at the Westkapelle gap resulted in widening it to several hundred meters. By late October some 70 to 80 percent of Walcheren was flooded. Thousands of citizens had left their houses and farms to find refuge in Middelburg and Vlissingen or in the villages on the northern side of the island near the wide dune areas. After the war it would take until February 1946 before all four gaps had been closed again.

PHOTO BEELDBANK NIMH

the Canadian and British forces the Germans soon withdrew their remaining troops across the Sloedam to Walcheren. On 31 October the Canadians reached the eastern side of the Sloedam. Operation Vitality had taken about a week. With both the Breskens Pocket and Zuid-Beveland freed from German occupation the final part of the campaign could start: taking Walcheren and its heavy coastal batteries.

General Simonds' plan for capturing the island of Walcheren consisted of three axes of attack: (i) the 5th Canadian Infantry Brigade and the two British (156th and 157th) Infantry Brigades would attack the island from the Zuid-Beveland

peninsula; (ii) the 155th Infantry Brigade would take Vlissingen after commandos had established a bridgehead by crossing the Westerschelde with Breskens as the embarking point – Operation Infatuate I; (iii) marine commandos would land at the Westkapelle gap and capture the coastal batteries – Operation Infatuate II. Canadian artillery at Breskens would provide fire support when needed and, weather allowing, the Royal Air Force would give support from the air. Thus, the operation would be *joint* – involving naval and land forces plus air support as required – and *combined*, with the participation of Canadian and British troops (infantry and marine commandos).³³

The island was defended by the remaining units of the 70th German Infantry Division. Contrary to the 64th Infantry Division in the Breskens

33 French, Belgian, Norwegian and Dutch commandos or marine commandos also took part in the operations. They were integrated in the British landing forces.

Operation Infatuate II: Near Westkapelle, troops of 79th Armoured Division and Royal Marine Commando's of 41 RMC are headed for the coast

Pocket, this division had not participated in the fighting along the Channel Coast.³⁴ Before the end of September the division had already been reduced in size. One of the three infantry regiments, three artillery batteries and an engineer company were transferred to North Brabant to reinforce the German defences. Furthermore, some 2,500 troops had been taken prisoner during Operation Vitality. The two remaining infantry regiments consisted of two battalions each.³⁵ Generalleutnant Wilhelm Daser commanded the 70th Infantry Division from his headquarters in Middelburg, the capital city of the Province of Zeeland. On 5 September Walcheren was declared a Fortress (Festung Walcheren), and Daser was appointed commander of all German forces on the island. In reality, the German Army and Navy units at the coastal batteries operated separately. Daser was also

lacking troops to reinforce the defence of the coastal batteries. When under attack, the military in the coastal strongholds had to act on their own and German Navy personnel were not trained in close combat (fighting hand-to-hand). Furthermore, the inundation of Walcheren (see Box 1) made it impossible for the German Army to provide artillery support from the inland area to the beaches during landings.

34 It was known as the Magenkranken- or Weissbrotdivision (Stomach-ache or White Bread Division): since May 1944 it served as the unit to assemble German soldiers suffering from stomach problems and who were forced to eat white bread.

35 The 1019th Grenadier Regiment defended Vlissingen and the area east of the Walcheren Canal while the 1020th Grenadier Regiment was responsible for the defence of the northern part of the island. One artillery regiment and several divisional battalions completed the list of available units. The Grenadier Regiments were not at full strength; e.g. the 1019th Grenadier Regiment at Vlissingen had less than 50 percent of its full manpower strength.

The Sloedam

A dam of about 1200 metres long and 40 metres wide connected Zuid-Beveland to Walcheren, crossing the Sloe Inlet. All of the trees had been felled and at about three quarters of the length of the dam the Germans had created a large crater filled with water, making the use of armoured vehicles impossible. On the Walcheren side a strong defensive position had been built, allowing the defenders to hit any place on the dam with machine-gun, mortar and artillery fire. Nevertheless, the Canadians attacked the dam without delay. On 31 October the Black Watch, which had suffered heavy losses at Woensdrecht, was ordered to lead the attack across 'the Causeway' (the Canadian name for the Sloedam). The troops met heavy German resistance and had to withdraw early in the evening. The next wave of attacks was carried out by the Calgary Highlanders on 1 November. Although the opposite side of the dam was reached and 15 Germans were taken prisoner, the forward company was forced to withdraw after a German counter-attack. Early next day, on 2 November, the third battalion of the 5th Canadian Infantry Brigade – belonging to the Régiment de Maisonneuves – established two small bridgeheads with two platoons (in total some 30 military including six Belgians).³⁶ They dug in – one platoon in a farm house, the other in a tunnel under the railroad – unable to move any further, being constantly under German fire.

The Scots of the 157th Infantry Brigade were supposed to relieve the Canadians in the early morning of 2 November and to continue the attack. From that moment the Canadian 2nd Infantry Division would no longer be involved in the fighting. The command of the land forces for the remainder of the Walcheren operation was handed from General Foulkes (commander of the 2nd Canadian Army Corps) to Major-

The Cameronians surprised the Germans and established two bridgeheads across the Sloe Inlet

General Edmund Hakewill-Smith, commander of the 52nd British (Lowland) Division. However, on 1 November Foulkes and Hakewill-Smith had clashed over the course of the operation. Hakewill-Smith was of the opinion that continuing the attack across the Sloedam would only cost more lives. Foulkes reacted furiously and threatened to relieve Hakewill-Smith of his command if the Scots did not carry out a full-blown attack across the dam within the next 48 hours. This provided Hakewill-Smith with a two-day period to find an alternative. Based on aerial photography and informed by local people an appropriate place was found to cross the Sloe Inlet, approximately three kilometers south of the Sloedam (see map 2). After a reconnaissance party had confirmed that the Walcheren side could be reached by boat and by walking through the sandbars and salt marshes, the crossing started in the night of 3 November (Operation Mallard). The 6th Battalion The Cameronians surprised the Germans and established two bridgeheads. Reinforced by other battalions of the 156th Infantry Brigade the Scots pushed the German defenders further inland. On 4 November they met their fellow-soldiers of the 6th Battalion Glasgow Highlanders of the 157th Infantry Brigade, who had relieved the Canadians at the Walcheren side of the Sloedam. In the following days the two brigades would clear the rest of the area east of the Walcheren Canal. One battalion would meet up with the small British contingent that had reached Middelburg on 6 November, coming from Vlissingen. The total Canadian casualties at the Sloedam amounted to 149 (of which 35 were fatal); the Scots had a comparable number.³⁷

36 The Canadian Army had welcomed Belgian volunteers in order to compensate for manpower shortages. The battalion of the Régiment des Maisonneuves was at one third of its full strength when attacking the Sloedam.

37 Data mentioned in a very detailed account of the fighting at the Sloedam: R.E. Hoebeke, *Slagveld Sloedam* (Nieuw- en Sintjoosland, 2002).

Vlissingen

For centuries Vlissingen had protected the gateway to Antwerp. The Germans, very aware of its strategic importance, had reinforced the city's defences (Verteidigungsbereich Vlissingen): by placing several types of obstacles on the beach in front of the boulevard; by building bunkers, pill-boxes and other defensive strongholds; and, on the landside, by constructing an anti-tank wall and a small canal with a series of bunkers for firing at enemy forces approaching from the inland. The landside defence line had largely become useless due to the inundation of the island. One battalion of the 1019th Grenadier Regiment plus divisional troops had to defend Vlissingen – not a formidable force but able to resist an enemy attack from its reinforced defensive positions.

Using the dark of the night and approaching Vlissingen as silently as possible No. 4 (Army) Commando – part of the British 4th Special Services Brigade – landed at 'Uncle Beach' at around 05.45 hours on 1 November.³⁸ The area, to the east of the city's boulevard, had been chosen as the best landing zone on the recommendation of a Dutch police inspector, who had escaped Vlissingen a few days before. The initial landings went successfully, completely surprising the German defenders near Uncle Beach who were quickly overrun. Successive waves of No. 4 Commando Troops³⁹ went ashore despite German firing at the landing zone. The commandos entered the city, advancing through the centre. At its western side they had to halt their advance after arriving at the strategically located square codenamed Bexhill.⁴⁰ The Germans held the square under fire from a bunker at the landside of the boulevard. In the meantime the first of the three battalions of the 155th Infantry Brigade went ashore in the early daylight to support the No. 4 Commando Troops and capture other parts of the city. Soon, the 4th Battalion The King's Own Scottish Borderers was also bogged down at Bexhill (named 'Hellfire Corner' by the Scots). It took until the early morning of 2 November before the Germans in the bunker at the boulevard surrendered after French commandos had finally reached the front entrance. On the same day the 5th

PHOTO IMPERIAL WAR MUSEUMS

Due to fierce German resistance, it took the Allies over 48 hours to capture the city of Vlissingen and its harbour area

Battalion The King's Own Scottish Borderers started to capture the northern quarters and the harbour area with its docks. The 7/9th Battalion The Royal Scots were given the task of clearing the remaining part of the city including the German stronghold at Hotel Britannia, situated almost at the western end of the boulevard. To reach the landside of the hotel the Royal Scots had to wade through a flooded part of the city with the water reaching shoulder height. They captured Hotel Britannia in the early morning of 3 November. After opening up the entrance of an underground bunker they discovered the Headquarters of the 1019th Grenadier Regiment. Its Commander, Oberst Eugen Reinhardt, surrendered, together with 130 soldiers. The fighting in Vlissingen had come to an end. Although it had taken over 48 hours to capture the city and its harbour area, the Allies had a

38 The 4th Special Services Brigade had units, called Commandos, consisting of naval (marines) or army personnel. A Commando was comparable to an infantry battalion but was half its size – an average strength of 400-450. In today's force structures, the Commandos would belong to the Special Forces.

39 A Commando Troop is comparable to an Infantry Company but had a maximum strength of 65. During the Walcheren invasion the Troops had a strength of 50-55 each.

40 To avoid confusion when using the Dutch street names all quarters and strategic objectives had been given English names. The Dutch name for Bexhill was (and still is) Betje Wolffplein.

limited number of fatal casualties (69). Approximately 600 Germans had been taken prisoner. The damage to housing – mainly caused by air bombardments and artillery fire – was enormous: 1,353 houses were destroyed and 5,246 damaged; only one house had no damage.⁴¹

Westkapelle and the coastal batteries

The Naval Force 'T', commanded by Captain Pugsley, consisted of three elements: the Bombardment Squadron with one battleship and two monitors – all three of them equipped with 15 inch guns capable of destroying the coastal batteries; two Support Squadrons with a total of 28 ships with various sorts of weaponry for attacking the enemy at close range; and landing craft to bring three Commandos of Royal Marines (plus Norwegian, Belgian and Dutch marines) ashore – all belonging to the 4th Special Services Brigade under the command of Brigadier Bernard Leicester RM, nicknamed 'Jumbo'. A few minutes after 08:00 hours on 1 November the Bombardment Squadron started to shell the coastal batteries. The effect was nil with the exception of two 3.7 inch guns at battery W15, just north of Westkapelle, which were silenced by hits from HMS Roberts. From the landings at the Normandy coast the Royal Navy had learned that the Germans fired at random at whatever enemy vessel came within their range. This knowledge was applied to the plan of attack: the two Support Squadrons were sent ahead of the landing craft. While the Germans concentrated their fire on the Support

Squadrons, north and south of the gap in the dike, two Royal Marine (RM) Commandos landed near the gap. The plan worked as foreseen, but at great losses for the Support Squadrons: of the 28 ships only seven could continue their operations without serious damage; 172 men lost their lives and 125 were wounded (29 percent of the total of 1,030 personnel).⁴² At 10.00 hours 41 (RM) Commando landed relatively unhindered at the north side of the gap, followed by 48 (RM) Commando at the south side. In the latter case, the beach-head was established with the lucky circumstance of battery W13, southeast of Westkapelle, running out of munition at 10:17 hours. Later in the day 47 (RM) Commando landed, but it took until the evening before all Troops had been assembled in the same area due to the changing tide, which resulted in landing craft hitting the shores at different places.⁴³

With the landings successfully conducted the marines advanced as quickly as possible to capture the coastal batteries: W15 was overrun just after midday by British and Norwegian marines, but the first attempt to take W13 failed. After artillery and air support had been delivered 48 (RM) Commando succeeded in capturing the battery by late afternoon. In the end the unit had lost 26 percent of its manpower, including 12 fatalities.⁴⁴ The next day, 2 November, priority was given to clearing the rest of the dunes in the direction of Vlissingen in order to put the last heavy coastal battery at Dishoek (W11) out of action. 47 (RM) Commando, carrying out the attack, experienced comparable difficulties in capturing the battery area as 48 (RM) Commando had the day before.⁴⁵ It was only in the course of the morning of 3 November that W11 was silenced. The northern side of Walcheren island (Domburg to Vrouwenpolder) was cleared in the following days by 41 (RM) Commando and Norwegian and Belgian Troops belonging to 10 (Inter-allied) Commando.⁴⁶

After Operations Infatuate I and II had been successfully conducted the remaining challenge was to capture Middelburg and to demand Lt-Gen. Daser to surrender his remaining troops. This happened on 6 November after a small

41 Data provided by the Vlissingen city archives. Houses under water are included. <https://www.gemeentearchiefvlissingen.nl/home/tweede-wereldoorlog/herdenken/herdenken-in-de-gemeente-vlissingen.html>.

42 Andrew Rawson, *Walcheren. Operation Infatuate* (Barnsley, Pen & Sword Books, 2003).

43 Due to the current in the gap, it was very difficult to get ashore on the landside of the dunes as originally foreseen by Simonds.

44 Richard Brooks, *Walcheren 1944. Storming Hitler's island fortress* (Oxford, Osprey, 2011) p. 57.

45 The German heavy coastal batteries were located within larger compounds. For example, W11 covered an area of approx. 800 metres long within which four casemates with 150mm guns were located, 78 metres from each other, along with air-defence guns, several bunkers with field artillery and other bunkers – the whole area being protected by barbed wire and trenches.

46 The 10 (Interallied) Commando consisted of marines of different nationalities, such as Belgian, Dutch, French and Norwegian. It is an example of a multinationality composed unit 'avant la lettre'.

detachment of the 155th Infantry Brigade had reached the city, coming from Vlissingen. Although fighting in remaining areas in the northern part of Walcheren continued until 8 November, the German capitulation on 6 November in Middelburg is considered as the end date of the Battle of the Westerschelde. In the following three weeks the Royal Navy cleared 270 mines in the waterway. On 26 November the first three coasters docked at the port of Antwerp. Two days later a first Allied convoy of 18 ships reached the port. On the same day, 28 November, an official welcoming party was organised attended by the Commanders-in-Chief of the Belgian, British and American Navy and Air Forces, by Admiral Ramsay and by the local authorities of the city of Antwerp. Surprisingly, the Canadian 1st Army had not received an invitation and, thus, was not represented at the ceremony.

Conclusion

With the opening of the Westerschelde the 1st Canadian Army had paid a high price for a crucial campaign in the Allied advance to defeat

Germany. It lost 12,873 men (killed, wounded and missing), of whom 3,650 were from the 2nd Canadian Infantry Division.⁴⁷ It is no surprise that one of the survivors called it ‘the longest and bloodiest battle’ the Canadians had fought from D-Day until the end of the war.⁴⁸ The exact number of fatal casualties is still unclear today. A deduction from various sources results in the following number of military fatalities: 1,825 Allied and 2,015 German. In addition, 1,440 citizens lost their lives during the campaign.⁴⁹ In particular air bombardments and artillery fire had caused tremendous material: in Zeelandic Flanders 35 percent of the buildings had been destroyed; on the island of Walcheren 13 percent while 44 percent of the houses there were submerged. Agriculture suffered heavily as well: the 1945 harvest was 57 percent down compared to 1943.⁵⁰

47 Mark Zuehlke, *Terrible Victory. First Canadian Army and the Scheldt Estuary Campaign September 13–November 6 1944* (Vancouver, Douglas and McIntyre, 2007).

48 W. Denis Whitaker and Shelag Whitaker, *Tug of War. The Canadian victory that opened Antwerp* (Toronto, Stoddart, 1984) p. 16.

49 Van Gent and Sackers, *De Slag om de Schelde*, p. 309. Figures relate to the period from October 6 to November 8.

50 Van der Ham, *Zeeland 1940–1945 – deel 2*.

In Middelburg on 6 November 1944 Generalleutnant Wilhelm Daser surrendered his remaining troops

PHOTO BEELDBANK NIMH

Why did it take five weeks of heavy fighting before the guns were silenced and the Westerschelde could be cleared from mines to open the estuary for Allied shipping towards the port of Antwerp? There are many reasons but perhaps the most important ones are the following.

Firstly, the lack of sufficient numbers of well-trained infantry. The topography of the area, in particular of the Breskens Pocket, Zuid-Beveland and inundated Walcheren left the Canadian commanders with no other choice than an infantry attack. Lt-Gen Simonds was of the opinion that at least three infantry divisions were required to capture both shores of the Westerschelde. He had to start with two Canadian infantry divisions, whose infantry battalions were at approximately 50 percent and sometimes even at one third of their manpower strength, increasingly lacking experienced officers and soldiers. Air attacks and artillery fire were mostly needed to force breakthroughs, but at Woensdrecht, at the Leopold Canal and at the Sloedam the Germans were able to delay the advance for a considerable time despite heavy fire support for the Canadian infantry.

Secondly, the Germans used the terrain to the optimum effect, forcing the Canadians to attack along single roads or narrow passages from which they could keep the attackers constantly under fire. In Hoogerheide and Woensdrecht it resulted in street-fighting or advancing over small dikes in inundated territory with dramatic consequences for the attacking Canadian troops, as happened as on Black Friday. The Germans also reacted quickly when breakthroughs were imminent, as shown by sending their 6th Parachute Regiment to the Woensdrecht front to block the Canadian advance.

Thirdly, and contrary to the German flexible responsiveness in their defences, the Canadians

almost stubbornly tried several times to advance along almost impossible lines of attack. The Black Watch Regiment's 'fight that could not be won'⁵¹ on 13 October and the three days of attempting to cross the Sloedam – considered a suicide mission by the British commanders – are tragic proofs of persistent decisions taken by Canadian commanders against all odds. The flank operation across the Braakman changed the situation in the Breskens Pocket to the advantage of the attackers, but it was only after its start and in response to the slow progress made at the Leopold Canal that the 3rd Infantry Division's leadership recognised its strategic importance.

Fourthly, only in the second half of October did a much needed third infantry division – the 52nd British (Lowland) Division – become available to the 2nd Canadian Army Corps. It played an important role in the last and most crucial phase of the operations – the capture of Walcheren. In the Woensdrecht area the final breakthrough could not be realised by the 2nd Canadian Infantry Division after three weeks of fighting, due to severe manpower losses and a lack of infantry forces. Montgomery's final acceptance of Eisenhower's directive to give absolute priority to open the Westerschelde resulted in the flank attack by the 4th Canadian Armoured Division (under command of the 1st British Army Corps) towards Bergen op Zoom, forcing the Germans to withdraw in a northerly direction.

In the end, the tide turned to the advantage of the Allies. The Germans were left with insufficient infantry forces to withstand the attackers, in particular as well-trained British infantry, commandos and marines were brought into battle. From a purely military point of view the flooding of Walcheren – tragic as it was for the civilian population – contributed to the short duration of the fighting. The Germans could no longer use the inland bunkers and artillery to cover the beaches. At Westkapelle, coastal battery W13 was running out of ammunition almost at the moment the marines went ashore.⁵² The plan of attack – with the lessons learned from the Normandy landings –

51 Whitaker and Whitaker, *Tug of War*, p. 149.

52 Van Gent and Sakkers (*De Slag om de Schelde*, p. 230-231) argue that W13 was not running low on ammunition. Allied artillery attacks from the Breskens area should have made it impossible to reach the ammunition bunkers in the dunes. Whatever the reason, W13 could not longer fire at the beach heads.

A landing vessel with British commando's of 47 RMC and a Dutch unit approaches Westkapelle, 1 November 1944

PHOTO BEELDBANK NIMH

was deliberately designed to allow the Germans to use the batteries for attacking the Support Squadrons instead of the landing craft, albeit with dramatic consequences for the support ships and their crews. Furthermore, the early days of November showed that joint and combined operations can bring quick success if they are planned well in advance and conducted with well-trained forces equipped with the necessary weaponry.

The port of Antwerp could be used by Allied ships from the end of November onwards, but this was too late for supplying the Allied Expeditionary Force for its all-out attack on Germany. Mid-December the German Army launched its last offensive operation in the Ardennes in order to recapture Antwerp and split the Allied forces. The operation failed but once more it was proof of the German belief in the strategic importance of the port at the far end of the Westerschelde. By attacking Antwerp

with V1 'flying bombs' and V2 missiles the German High Command still tried to disrupt the use of the port. It would cause the deaths of approximately 2,500 citizens⁵³ in the city, but had little or no disruptive effect on the flow of supplies. In February 1945 Antwerp and Ghent together handled 543,161 tons (31.3 percent of all supplies that landed in Europe). By April it had risen to 905,780 tons (44.7 percent of total supplies).⁵⁴ Allied use of the largest liberated port in Western Europe turned out to be essential for defeating Germany, but it had come late and at a high cost in the autumn of 1944. ■

53 Between October 7 1944 and March 30 1945 a total of 3,709 V1 or V2 attacks on Antwerp were carried out. See: *V-bommen op Antwerpen*, www.ablhistoryforum.be/viewtopic.php?t=245.

54 Van Gent and Sackers, *De Slag om de Schelde*, p. 284.

Een wazige glazen bol

Jaus Müller MA*

U zult er waarschijnlijk niet bij stilstaan, maar op het moment dat u deze column onder ogen krijgt staan we aan de vooravond van het nieuwe decennium. Lekker belangrijk, zult u denken. Ware het niet dat over de periode 2020-2030 ooit één van de grootste Nederlandse strategische studies is uitgevoerd. Drie jaar lang rekenden en analyseerden ambtenaren, academici en militairen vanuit Defensie, Buitenlandse Zaken, Justitie en Financiën aan een lijvige strategische blik in de toekomst. Waar gaat het heen in de wereld en hoe moet Defensie daarvoor handelen? Het 318 pagina's tellende *Eindrapport Verkenningen. Houvast voor de krijgsmacht van de toekomst* werd in 2010 gepresenteerd.

Weet u nog wel, het jaar 2010? We hadden toen het kabinet Balkenende IV, Eimert van Middelkoop (CU) was minister van Defensie. De gevolgen van de kredietcrisis drukten zwaar op de Rijksbegroting. Barack Obama zat nog in zijn eerste termijn als president van de VS. Osama Bin Laden keutelde nog vrij rond in Abbottabad (Pakistan) of omstreken.

Hoe werd er vanuit die tijd gekeken naar 2020? En hoe houdbaar zijn die strategische toekomstvoorstellingen achteraf gebleken?

Pogingen om de aard van toekomstige oorlogen te kunnen voorspellen zijn net zo oud als oorlogvoeren zelf. Emeritus hoogleraar Lawrence Freedman (War Studies, Kingston College)

schreef er een interessant boek over. In *The Future of War. A History* analyseert hij militaire toekomstvoorspellingen uit 150 jaar krijgsgeschiedenis en nuanceert hun bruikbaarheid voor de toekomst. Doortrekken van de geschiedenis via het heden naar de toekomst is meestal te mooi om te kunnen kloppen. De belangrijkste reden: oorlog gaat met te veel onzekerheden gepaard om er eenduidige toekomstvoorspellingen op los te laten. In een aantal gevallen waren het romanschrijvers zoals H.G. Wells (1866-1946) en Tom Clancy (1947-2013) die, gebruikmakend van hun fantasie, achteraf gezien dichterbij de waarheid zaten dan militairen en ambtenaren wiens voltijd taak het was om in lijvige rapporten de militaire toekomst te schetsen.

Dikwijls vormden de voorspellingen meer een spiegel voor de maatschappij en het krijgsmacht van toen, dan een waarachtige blik in de toekomst. Ook de *Verkenningen* 'ruiken' naar 2010. Het pessimisme van de kredietcrisis – daar hoor je helemaal niemand meer over in 2019 – klinkt overal in door. 'Terwijl de militaire uitgaven in de wereld als geheel blijven stijgen, bestaat er een gereede kans dat veel NAVO- en EU-lidstaten de komende jaren hun defensie-uitgaven – al dan niet tijdelijk – verlagen als gevolg van de door de financieel-economische crisis veroorzaakte begrotingsstekorten.'¹ Nog geen jaar na publicatie van het rapport voerde de opvolger van Van Middelkoop, Hans Hillen (CDA), een monsterbezuiniging van 1 miljard euro door op de krijgsmacht. De landmacht raakte al haar tanks kwijt.

* In deze rubriek vindt u bijdragen van Jaus Müller, MA en drs. Frans Matser.

¹ *Eindrapport Verkenningen. Houvast voor de krijgsmacht van de toekomst* (Den Haag, ministerie van Defensie, 2010) 63.

Maar hoe waarheidsgetrouw waren die voorspellingen voor de langere termijn? Dat NAVO-land Nederland inmiddels weer meer investeert in de krijgsmacht – al dan niet onder druk van de VS – werd in 2010 absoluut niet voorzien.

Dat er weer wordt geïnvesteerd in Defensie kan op het conto worden geschreven van twee gebeurtenissen die niemand echt zag aankomen. Ten eerste de annexatie van de Krim in 2014, waardoor Rusland zich weer als potentiële vijand van het NAVO-grondgebied presenteerde. Terug van weggeweest was de nadruk op conventionele oorlogvoering. Al werd die wel in een nieuw jasje gestoken: hybrid warfare. Die trend werd overigens wel gesignaleerd in 2010: 'De komende twee decennia moet, naast de mogelijkheid van conventionele conflicten, vooral rekening worden gehouden met meer 'hybride' conflicten, dat wil zeggen conflicten waarin tegenstanders zowel reguliere als irreguliere strijdmethodes hanteren in een poging onze kwetsbare plekken te raken.'²

Een tweede totaal onverwachtse wending die de schrijvers van de *Verkenningen* niet zagen aankomen – en je kunt het ze moeilijk kwalijk nemen – was de verkiezing van Donald Trump tot president van de VS in 2016. Eenmaal geïnstalleerd in het Witte Huis maakte hij een draai in het buitenlandbeleid van de VS: NAVO-landen moesten zelf maar meer voor hun eigen veiligheid gaan zorgen. Ook zou de VS niet langer de politieagent van de wereld spelen. De Russische president Poetin is in dit vacuüm gesprongen. Waar hij in eigen land stuit op toenemende impopulariteit, heeft Poetin het Midden-Oosten ontdekt als de plek waar de schaakstukken nog wel willen bewegen. Die tegenstelling tussen de Russische binnenlandse stagnatie versus buitenlandse ambities zagen de onderzoekers van de *Verkenningen* wel aankomen in 2010: 'Hoewel Rusland zal blijven streven naar een vooraanstaande rol op het internationale toneel, heeft het te maken met een krimpende bevolking, separatistische krachten en een eenzijdige economie die dit streven kunnen ondermijnen. Een Russisch gevoel van miskenning en binnenlandse instabiliteit

kunnen gevolgen hebben voor de veiligheid van de lidstaten van de NAVO en de EU.'³ Dit zou zo maar een analyse in een krant uit 2019 kunnen zijn over Poetins optreden afgelopen jaar. Toch komt het uit 2010.

In algemene zin gaven de *Verkenningen* een aardig beeld van wat ons te wachten zou komen te staan. Verrassender is de manier hoe dit concreet is geschied, en welke implicaties dit heeft gekregen. Dat Poetin in 2014 de Krim annexeerde liet zich niet voorspellen. Dat Russisch-gezinde rebellen in datzelfde jaar vlucht MH17 neerschoten al helemaal niet. Nog een paar van die blinde vlekken: De Arabische Lente in 2011, de burgeroorlog in Syrië, de opkomst van Islamitische Staat en de vluchtelingen crisis van 2015. Wie van verrassingen houdt, zat helemaal in zijn element in het tweede decennium van de 21e eeuw.

Toekomstvoorspellingen moeten houvast bieden. Dat vormt het theoretische fundament om langetermijninvesteringen te kunnen doen: moet Defensie zich primair voorbereiden op het grootschalig conventionele conflict met bijbehorende zware wapens? Of met lichtere eenheden focussen op crisisbeheersingsoperaties en counterinsurgency? Welke wapensystemen en doctrines horen hierbij? De paradox is dat die toekomst inherent onvoorspelbaar is, terwijl een krijgsmacht alleen effectief kan functioneren als zij over een zeker voorspellend vermogen beschikt. Alleen zo kan zij anticiperen op potentiële dreigingen. Bovendien lijkt die onzekerheid alleen maar toe te nemen – zeker in de multipolaire wereld waar we nu in terecht lijken te komen.

Lawrence Freedman bestudeerde de *future of warfare* van de afgelopen 150 jaar. Aan het einde van zijn boek komt hij met een ontzuenderende conclusie. De toekomst van oorlogvoeren is zelden zo onzeker geweest als nu.

De militaire glazen bol wordt steeds waziger. ■

2 Eindrapport *Verkenningen*, 92.

3 Eindrapport *Verkenningen*, 60.

De workshop Strikt vertrouwelijk! De invloed van internationale diplomatie op de Indonesische onafhankelijkheid

FOTO NIOD, MARCEL ISRAEL

Geweld en oorlog in Indonesië

Achter de schermen bij het Indië-onderzoek

Hoe tel je slachtoffers van een conflict dat zo'n 70 jaar geleden speelde? Welke bronnen, die vaak zijn opgesteld in een *fog of war*, zijn betrouwbaar? Tijdens de publieksbijeenkomst 'Onderzoek in uitvoering' in het Nationaal Archief op 2 november 2019 stonden onder andere deze vragen centraal.¹

Maarten Katsman

Drie instituten werken samen in een groot-schalig onderzoeksproject naar het geweld voorafgaande aan de Indonesische onafhankelijkheid: het Koninklijk Instituut voor Taal-

Land- en Volkenkunde (KITLV), het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) en het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies. Zij willen in hun project *Onafhankelijkheid, dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië, 1945-1950* 'een wetenschappelijk gefundeerd antwoord geven op vragen naar de aard, omvang, oorzaken én impact van het Nederlandse geweld, bezien in een brede politieke, maatschappelijke en internationale context'.²

¹ Publieksbijeenkomst 'Onderzoek in uitvoering. Achter de schermen van het onderzoeksprogramma *Onafhankelijkheid, dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië, 1945-1950*', Nationaal Archief in Den Haag, 2 november 2019.

² Zie <https://www.ind45-50.org/over-het-onderzoeksprogramma>.

Het project begon in september 2017 en loopt tot september 2021, waarna de resultaten worden gepubliceerd in een overzichtswerk, bundels en monografieën. Nu, ruwweg halverwege de looptijd van het onderzoek, geven de onderzoekers een inkijkje in hun methoden en de hindernissen waar zij tegenaan lopen. Hieronder volgt een kleine greep uit het zeer uitgebreide programma van de publieksbijeenkomst.

Meer perspectieven

Na een korte introductie door Marens Engelhard, directeur van het Nationaal Archief, gaf Frank van Vree (directeur NIOD, penvoerder van het

project) een toelichting op het onderzoeksproject. Hij benadrukte dat dit project *geen* onderzoek is naar de volledige Nederlandse koloniale geschiedenis en het geweld en racisme die daarmee verbonden zijn. Wel is er aandacht voor de bredere historische context. Zo is het van belang te beseffen dat de fundamenteel ongelijke samenleving die Nederlands-Indië voor de oorlog was, een cruciale factor vormt in het begrijpen van het geweld tussen 1945-1950.

Het project tracht nuance aan te brengen door samen te werken met Indonesische en andere buitenlandse wetenschappers. Hiermee wordt het 'normale' eurocentrische perspectief ontweken. Internationale projecten kijken bijvoor-

Brenschutter voor een brandende woning tijdens de Eerste Politionele Actie

FOTO BEELDBANK NIMH

beeld naar lokale en regionale effecten van de oorlog in Indonesië en vergelijken die met andere onafhankelijkheidsoorlogen in die tijd.

Het doel van de publieksbijeenkomst, aldus Van Vree, was om door middel van workshops en lezingen mee te kunnen kijken met de onderzoekers en om ideeën uit te wisselen over de bronnen die zij (kunnen) gebruiken.

Fog of war

Mogelijk problematische bronnen kwamen aan de orde in de workshop door Azarja Harmanny (NIMH): *‘Zonnestraal heeft doel bereikt’: militaire rapportage als historische bron*. Harmanny’s onderzoek richt zich op het gebruik van ‘technisch geweld’ (luchtaanvallen, artilleriebeschietingen).³ Militaire rapportages, beschrijvingen die zijn opgesteld door eenheden die operaties uitvoeren, geven soms gedetailleerde

gegevens over de inzet van wapens, de slachtoffers, buitgemaakt materieel en de behaalde doelstellingen. Aan de hand van een casus maakte hij inzichtelijk wat de valkuilen kunnen zijn van deze officiële rapportages. Zo kunnen slachtofferaantallen sterk afwijken van de melding daarvan in andere bronnen. Waarmee overigens niet vaststaat dat die andere bronnen dan wél betrouwbaar zijn. Zoals altijd moet de historicus zich bewust zijn van de belangen van de opsteller van een bron. Spelen er propagandadoeleinden mee, om met cijfers de werkelijkheid beter of slechter voor te stellen dan die is?

Onwetendheid of achteloosheid kunnen ook voorkomen. Zo kwam tijdens de workshop een gruwelijk voorbeeld ter sprake, waarbij Nederlandse militairen gesneuvelde Indonesische strijders onthoofdden. Nederland vermoedde namelijk dat er Japanners meestreden aan Indonesische zijde. De hoofden moesten dienen als bewijs dat het om Japanners ging, door ze te tonen aan de Commissie van Goede Diensten (CGD) van de Verenigde Naties, die toezicht hield op de wapenstilstand na de Eerste Politie Actie. Een militair verwoordde deze bewijsvoering in zijn memoires: ‘Ik moet zeggen een lichaam zonder kop is een lullig gezicht. De C.G.D. was wel overtuigd.’ In werkelijkheid waren het echter toch Indonesiërs. Door alleen af te gaan op het simpele uiterlijke kenmerk van kaalgeschoren hoofden namen de Nederlanders aan dat het Japanners waren, terwijl de andere bronnen wijzen op Indonesische cadetten. Die schoren, in tegenstelling tot ‘gewone’ strijders, hun hoofden kaal.

Ten slotte moet men rekening houden met de *fog of war*: nachtelijke operaties, slecht weer, of algemene chaos tijdens de strijd kunnen onjuiste of misleidende informatie opleveren. Hierdoor zal de waarheid over sommige incidenten nooit helemaal te achterhalen zijn.

Kwantificeren

Ron Habiboe (fellow bij een van de deelonderzoeken)⁴ probeert in kaart te brengen hoeveel

3 Zie <https://www.ind45-50.org/de-toepassing-van-technisch-geweld-tijdens-de-dekolonisationoorlog-1945-1949>.

4 Zie <https://www.ind45-50.org/geweld-berdaulat-transitie-1945-1946>.

FOTO: NIOD, MARCEL ISRAËL

Sessie van het Nationaal Archief: wegwijz in de stamboeken van het KNIL

Begravenis van een Nederlandse luitenant in Nederlands-Indië in 1947

FOTO BEELDBANK NIMH

slachtoffers er zijn gevallen tijdens de bersiap, het extreme geweld tegen (Indische) Nederlanders in de periode kort na de Japanse capitulatie. Habiboe benadrukte in de sessie *Slachtoffers tellen* dat het niet alleen om kwantificeren gaat, maar ook om het geven van een gezicht aan slachtoffers en daders. Er worden zoveel mogelijk gegevens gezocht en met elkaar vergeleken om tot een zo compleet mogelijk beeld te komen, niet alleen van het aantal slachtoffers, maar ook van wie dat dan waren.

Wat betreft namen biedt het Slachtofferregister van de Oorlogsgravenstichting een eerste aanknopingspunt om gegevens over deze periode (1945-1946) te krijgen. Veel namen die uit andere bronnen naar voren komen ontbreken echter in dit register, waarmee duidelijk is dat meer onderzoek nodig is. De onderzoekers gebruiken het datamanagementsysteem NodeGoat als hulpmiddel om uiteindelijk de gegevens inzichtelijk te maken voor analyse. Daarmee kunnen personen en gebeurtenissen tijdens de bersiap geordend of gevisualiseerd worden op geografische, relationele, en chronologische wijze.

‘Slachtoffers tellen’ is niet gemakkelijk, omdat ook hier geldt dat ooggetuigenverslagen soms niet betrouwbaar zijn, of gewoonweg niet specifiek genoeg. Wat betekent ‘een stapel lijken’? Klopt het wel als iemand in een traumatische situatie ‘honderden executies’ waarneemt op één dag? Daarnaast is het moeilijk om namen te achterhalen: veel mensen waren in die tijd niet geregistreerd, soms is er alleen een voornaam bekend, of er worden verschillende schrijfwijzen gehanteerd.

Rond het onderzoeksprogramma zijn vaker publieksbijeenkomsten georganiseerd, die verhitte discussies en kritiek teweegbrachten.⁵ Door het ontbreken van paneldiscussies of debatten en de focus op de praktische kant van het onderzoek was dat ditmaal veel minder het geval. ■

5 F. van Nijnatten, ‘Kick-off onderzoek dekolonisatieoorlog in Indonesië’, in: *Militaire Spectator* 186 (2017) (10) 470-472; A. Hoets, ‘Dekolonisatie, rekolonisatie? Het is bezetting en herbezetting’, in: *Militaire Spectator* 187 (2018) (9) 474-478.

Verplicht, vrijwillig & verbonden

Koninklijke Vereniging van Nederlandse

Reserveofficieren 100 jaar

Door Wim Maas en Wim de Natris

Stroe (KVNRO) 2017

256 blz.

ISBN

€ 54,20

In de klem tussen de carrière-officier en de beroepsonderofficier, zoals in het ziekenhuis de coassistent tussen de specialist en de hoofdverpleegster, een weinig benijdenswaardige positie met wel macht, maar geen gezag, met wel een positie, maar geen ervaring. Met die optiek in het hoofd begon ik het boek *Verplicht, vrijwillig & verbonden*, het geïllustreerde gedenkboek, dat Wim Maas en Wim de Natris samenstelden ter gelegenheid van het eeuwfeest van de Koninklijke Vereniging van Nederlandse Reserveofficieren (KVNRO), te bekijken. Maar het perspectief van de dienstplichtige vaandrig is te beperkt voor het begrip reserveofficier: officieren van het reserveleger én dienstplichtige officieren binnen het staande leger. Het is geen eenduidig begrip, dat in de loop van de geschiedenis bovendien aan verandering onderhevig was.

Ontwikkeling

De auteurs vertellen de geschiedenis van de reserveofficier en de KVNRO en zetten de verschillende doelen van de vereniging uiteen. De functie van reserveofficier ontstond pas op het einde van de negentiende eeuw. Maar eigenlijk zouden de officieren van de schutterij, ooit beschreven als 'een troep met

weezin gewapende kleermakers en tappers, onder bevel van advocaten en procureurs', ook als reserve-officieren moeten worden begrepen. De schutterij was een gemeentelijke krijgsmacht met de taak van nationaal reserveleger én lokale ordewacht. De schutterij werd in 1907 formeel vervangen door de landweer, in 1912 aangevuld met de landstorm, samen naast het (gewone) militieleger een vorm van een reserve- en hulpleger, waarin ook officiersrangen vervuld moesten.

De evaluatie van de kortstondige mobilisatie tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 leerde dat er een schreeuwend tekort was aan luitenants. Ook begon in die tijd de discussie over de afschaffing van het remplaçantenstelsel, die bijna drie decennia later, in 1898, resulteerde in de persoonlijke dienstplicht (met handhaving van het lotingstelsel tot 1938). In 1893 werd de mogelijkheid om reserve(onder)officier te worden grondslag voor acceptatie van de persoonlijke dienstplicht voor de hogere standen. Met de introductie van de reserveofficier werden aldus twee doelen nagestreefd: voorwaarde voor de persoonlijke dienstplicht en uitbreiding van het aantal mobilisabele officieren.

De Nederlandse landmacht – bij de marine lag het anders – groeide vanaf het begin van de negentiende eeuw van een vrijwilligersleger, eerst nog een beperkt aantal buitenlandse huurlingen, met behulp van de militiewetten vanaf 1814 uit tot een kadernilitiekrijgsmacht, met dienstplichtige manschappen en met beroeps(onder)officieren. Maar vanaf het begin van de twintigste eeuw was er steeds minder sprake van een kadernilitiekrijgsmacht, omdat de dienstplichtig reserve(onder)officier in kwantitatief opzicht steeds belangrijker werd. Eerst aarzelend, en vanaf de Eerste Wereldoorlog steeds sterker, ging het leger steunen op de dienstplichtig officier. Waren er voor 1914 1650 officieren en een handvol reserveofficieren, bij het begin van de Eerste Wereldoorlog waren er ongeveer 1000 beroepsofficieren en ook ongeveer 1000 reserveofficieren. In 1919 waren van de 4337 officieren 121 beroepsofficier en 4216 reserve-officier. Rond 1930 was de verhouding 1123 beroepsofficieren tegenover 8000 reserveofficieren. De verhoogde inzet van reserveofficieren ten koste van beroepsofficieren was zeker een gevolg van de forse bezuinigingsdrift in tijden van economische depressie. De landmacht die in mei 1940 tegenover de Duitse Wehrmacht stond was geen kadernilitiekrijgsmacht, maar een militieleger met een militiekader, geleid door beroepstopkader. Dit gedenkboek maakte mij duidelijk dat ik aan de betekenis van de dienstplichtig reserveofficier in mijn proefschrift over de rechtsgeschiedenis van de militaire dienstplicht te weinig aandacht heb besteed. Ik ging ook klakkeloos uit van het begrip kadernilitiekrijgsmacht.

De (rechts)positie van de reserve-officier stak schril af tegenover die

van de beroepsofficier, reden een belangenorganisatie op te richten. De KVNRO werd opgericht op 22 december 1917, tijdens de mobilisatie van de Eerste Wereldoorlog, een periode dat meer militairen zich organiseerden, onder meer in de Bond van Nederlandsche Dienstplichtigen, die in 1918 ontstond uit de Vereniging van Sociaal-Democratische Mobilisatieclubs (VVSDMC) uit 1916. Er bestonden al eerder lokale reserve-officierenverenigingen.

Nationale Reserve

In het boek van Maas en De Natris wordt helaas niet duidelijk hoe de dienstplichtig reserveofficier zich gehandhaafd heeft in de drie dynamische decennia, de jaren zestig, zeventig en tachtig. Ik werd ook nieuwsgierig wat de soldatenvakbonden als de VVDM en de AVNM voor deze groep dienstplichtigen hebben betekend. Ik heb zelf op het einde van mijn rechtenstudie in 1970 nog deelgenomen aan een tweedaagse officierskeuring, maar ik heb wat de dienstplicht betreft later een andere afslag genomen.

De dienstplichtig reserveofficier is met de opschorting – zeg maar afschaffing – van de militaire dienstplicht in 1997 verdwenen, maar de reserveofficier is gebleven

als kader binnen de Nationale Reserve, de krijgsmachteenheid met parttime militairen. Zo'n officier is eerder een deeltijdmilitair dan een reservist: voor beperkte tijd inzetbaar én oproepbaar wanneer nodig. In het boek van Maas en De Natris komt naar voren dat militaire kringen reservepersoneel graag zien als een brug tussen samenleving en krijgsmacht, zeker nu de dienstplicht praktisch niet meer bestaat. De Nationale Reserve is in 1948 ontstaan als een reactie van regeringswege op een aantal burgerlijke weerbaarheidsorganisaties van rechtse signatuur, die ongevraagd een bijdrage wilden leveren aan de verdediging van het vaderland, dat er vanwege de massale militaire inzet in Indonesië weerloos bij lag. De Nationale Reserve wordt inmiddels steeds belangrijker om bepaalde deskundigheden de krijgsmacht binnen te halen.

Twice a citizen is een uitdrukking die wel gebruikt wordt voor de positie van reservepersoneel: de *citoyen-soldat* als de burger met militaire taken en gelijktijdig de *soldat-citoyen*, de militair met de volle verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de burger. Maar dat een dergelijke dubbelpositie niet onproblematisch is komt naar voren in het ontslag dat advocaat en reserveofficier Sebald

Diekstra in 2016 vroeg toen bleek dat zijn juridische actie om via een WOB-verzoek bepaalde minder positieve defensierapporten boven tafel te krijgen, niet gewaardeerd werd binnen de militaire organisatie.

Geschiedenis

Met het boek van Maas en De Natris is de geschiedenis van de landelijke reserveofficierenvereniging wel afdoende beschreven en in die zin is het een geslaagd gedenkboek. Maar van de geschiedenis van de reserveofficier is er slechts een redelijke aanzet gegeven, een aanzet die naar meer smaakt. Er is bij mijn weten maar één korte schets over reserveofficieren in de periode 1880-1950 van de hand van Wim Klinkert uit 2003 beschikbaar. Ook vanuit juridisch perspectief is de positie van het reservepersoneel interessant. In een recent artikel in het *Militair Rechtelijk Tijdschrift* toonde mr. Gerjanne Snippe aan dat de oproep van reservisten in tijden van nood wetstechnisch niet goed geregeld is. Voor mij als rechts-historicus met als specialisme de militaire dienstplicht aanleiding om mij nog eens bezig te gaan houden met de juridische aspecten van de dienstplichtig reserveofficier uit het verleden. ■

Dr. Stan Meuwese

Schrijft u een gastcolumn in de *Militaire Spectator*?

De redactie van de *Militaire Spectator* biedt lezers de mogelijkheid een gastcolumn te schrijven van maximaal duizend woorden. Het thema is vrij, maar moet passen in de formule van het tijdschrift. Een gastcolumn bevat een relevante boodschap voor de lezers, een gefundeerde eigen mening en juiste en verifieerbare feiten in een logisch opgebouwd betoog. U kunt uw gastcolumn sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht uw bijdrage met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Data en dreiging

Stap in de wereld van intelligence
Bob de Graaff
Amsterdam (Uitgeverij Boom/Intelligence Lab) 2019
263 blz.
ISBN 9789461058720
€ 24,90

De ware beoefenaar van het vak *intelligence* slaat deze bespreking natuurlijk over: hij weet allang dat dit boek is uitgegeven en kent de kwaliteiten ervan. Deze bespreking richt zich dus tot hen die iets verder staan verwijderd van het vak, maar er wel belangstelling voor hebben, om te beginnen het gros van de militairen. Bob de Graaff geniet in de militaire wereld enige bekendheid die dateert van de periode tussen 2010 en 2017, toen hij als hoogleraar *Intelligence and Security Studies* aan de NLDA was verbonden, een leeropdracht die hij nog steeds vervult bij Geschiedenis van de Internationale Betrekkingen aan de Universiteit Utrecht. Bij de NLDA wist hij de basis te leggen voor de militair-wetenschappelijke studie van het vak en deze in de vorm van een master (de enige in Nederland) inhoud te geven.

Voorsprong op de tegenstander

'Data en dreiging' is vooral een leerboek. Een eerdere inspanning om de kennis in Nederland op dit terrein te boekstaven resulteerde in 2010 in de bundel *Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten* onder redactie van B.A. (Beatrice) de Graaf, E.R. Muller en J.A. van Reijn. Daaraan leverden meer dan dertig voornamelijk

praktijkbeoefenaars een bijdrage; het hoort als twaalfde deel thuis in de Kluwer-serie 'Orde en Veiligheid'. Het boek van De Graaff is meer gericht op het direct overdragen van kennis, zoals je van een docent en wetenschapper mag verwachten. Het is een 'stap in de wereld van intelligence', zoals de dubbelzinnige ondertitel luidt. Waar De Graaff bij voorkeur spreekt van *intelligence*, gebruikt de Kluwer-bundel *inlichtingen*. Het verschil schuilt in de meer specifieke omgeving waarin de eerste term wordt gehanteerd; de schrijver legt uitsluitend het verschil met *informatie* uit. Het gaat ten diepste om het verwerven van een voorsprong op je tegenstander. Daardoor is het boek niet alleen interessant voor overheid en bestuur, maar ook voor het bedrijfsleven en sportorganisaties, om maar niet te spreken van criminele bendes en terroristische cellen. De laatste zullen vermoedelijk het hoofdstuk over verantwoording en ethiek overslaan.

De Graaff scoort hoog op inhoud en leesbaarheid. Het boek leest plezierig, elke stelling gaat vergezeld van bruikbare en soms zeer actuele voorbeelden. Deze zijn veelal ontleend aan de Amerikaanse en Britse praktijk, waarover veel literatuur

bestaat. Typierend daarvoor is bij de behandeling van 'agenten' de kwalificatie van Donald Trump als 'unwitting agent of influence' tijdens diens verkiezingscampagne door Michael J. Morell, voormalig tweede man van de CIA, gegeven de invloed die hij kon hebben op het beleid. Duitse literatuur is schaars en Franse ontbreekt geheel; de beschikbaarheid daarvan is nu eenmaal gering. Duitse en Japanse praktijkervaringen uit de Tweede Wereldoorlog gebruikt De Graaff wel, zij het meestal vanuit Angelsaksisch perspectief. Gegeven zijn kennis van Nederlands-Indië had ik uit die historische context meer vermeldingen verwacht. Knap is dat de auteur de complexe materie in slechts iets meer dan tweehonderd pagina's heeft weten te vatten.

Art vs. science

Terecht uitvoerig gaat De Graaff in op het verschil tussen de waarde van intuïtie versus methodiek, waarop de analist bij zijn werk terugvalt. Dat doet denken aan 'art' versus 'science', oftewel Clausewitz versus Jomini. Grondslag blijft dat analyse mensenwerk is en dat ervaring leidt tot verbetering van de intuïtie. Dat laat onverlet dat tal van technieken het analyseproces kunnen helpen. Een vooraanstaande techniek is de door de oud-CIA-analist Richards Heuer bedachte *Analysis of Competing Hypotheses*, waarmee een objectievableerbaar inzicht in een probleem kan worden verkregen door de graden van onzekerheid in kaart te brengen. Heuer is sterk beïnvloed door Daniel Kahneman (*Thinking Fast and Slow*, 2011). Deze vond onder meer dat ervaring kan leiden tot gemakzucht, wat kritisch denken in de weg kan zitten. Ook keek Heuer naar de bevindingen van Philip Tetlock, die grondig onderzoek deed naar de uitkomsten van toekomstpredicties.

De meest bepalende factor in de uitkomsten is de bereidheid van de voorspeller zijn inzichten aan te passen door telkens nieuwe informatie te verwerken. Frappant is Tetlocks bevinding dat er tussen de mediafaam van de voorspeller en de accuratesse van diens voorspelling een inverse correlatie bestaat.

De schrijver stelt het analyseprobleem voor als de chaos die ontstaat als je twintig puzzels op een kamer-vloer uitschudt. Voeg daaraan toe dat van elk van die puzzels slechts een kwart op de grond is gesmeten en dat voorbeeldplaatjes ontbreken. In het ergste geval komt achteraf iemand het werk beoordelen die wel de voorbeeldplaatjes heeft en vraagt waarom de analist de puzzels niet heeft weten te leggen. De beoordeelaar in deze metafoor is uiteraard de onderzoekscommissie die moet rapporteren over een *intelligence failure*. Vaak kan de analist niet veel meer doen dan wat Dean Rusk, minister van Buitenlandse Zaken onder de presidenten Kennedy en Johnson, suggereerde, namelijk dat ieder rapport eigenlijk zou moeten beginnen met: ‘damned if I know, but if you want our best guess, here it is’.

De Graaff is bijzonder op dreef waar het gaat om deze *intelligence failures*, waarover hij ook in de genoemde bundel een hoofdstuk schreef. Deze leiden vaak tot grote ophef, onderzoekscommissies en ongewenste kijkjes in de keuken van de inlichtingengemeenschap van een land. Het gaat dan om niets minder dan de strategische gevolgen van een inlichtingenfalen, zoals de aanslagen van al-Qaida op 11 september 2001, waarvoor de diensten hadden kunnen waarschuwen maar dat onopzettelijk niet deden. Nogal eens is zo’n

misstap te wijten aan politiek falen de diensten voldoende middelen te geven. Dat was het geval in België, waar politici de problematiek van radicalisering en terrorisme in Parijs en Brussel bagatelliseerden, tot in maart 2016 een nieuwe grote aanslag plaatsvond op de luchthaven Zaventem. Een apocriefe anekdote betreft een Britse ambtenaar die sinds 1903 bij het Foreign Office had gediend en bij zijn pensionering in 1950 zei: ‘Year after year the worriers and fretters would come to me with awful predictions of the outbreak of war. I denied it each time. I was wrong only twice’.

Achilleshiel

Een groot probleem van intelligence schuilt in de disseminatie, door de Britse expert Michael Herman ooit de achilleshiel van het inlichtingenproces genoemd. Zowel de producent als de consument van intelligence moet zich inspannen om de kennisoverdracht op gang te houden. De Amerikaanse admiraal E.R. Zumwalt meende in 1974: ‘intelligence leaks better than it disseminates’. Een obstakel bij de verspreiding is geheimhouding die in de communicatie producenten verhindert hun ergernis te tonen over het niet benutten van hun moeizaam verworven kennis. Beleidsmakers kunnen nu eenmaal wel zonder intelligence, ook al heeft het beleid daaronder te lijden, maar diensten kunnen niet zonder afnemers. Een bijkomende factor bij de aanvaarding van producten is dat nuanceringen over de zekerheid van dreigingen of politieke koerswijzigingen van tegenstanders niet aansporen tot implementatie. Politici wantrouwen nuances.

Inzichtelijk en actueel zijn De Graaffs opvattingen over de toekomstige ontwikkelingen van I&V.

Uitvoerig stelt hij de mogelijkheden van cyber, sigint, geoint en masint (*measurement and signature*) aan de orde. Van belang is dat de inspanningen op deze gebieden binnen de overheid in één hand blijven. Het dreigingsbeeld is toch al uiterst complex en interactie met de omringende samenleving is geboden. Daarbij ervaren de diensten de concurrentie van private bedrijven en onderzoeksjournalisten waardoor hun monopolie op de proef wordt gesteld.

Mijn kritiek op dit werk is marginaal. Een index met vaktermen had niet misstaan. Verder is de auteur bij citaten niet consequent in het hanteren van de taal: Engels en Nederlandse vertalingen wisselen elkaar af. Het boek beveel ik vooral aan bij politici en bestuurders. Hoe het niet moet beweest premier Balkenende aan de vooravond van de inval in Irak (2003), toen hij intelligence afkomstig van Downing Street 10 niet wilde delen met de eigen diensten en daarmee hun andersluidende visie van *speaking truth to power* wegwuifde. Deze minachting resulteerde na zijn langdurige obstructie in het ontluisterende rapport van de commissie-Davids. Wat betreft De Graaffs behandeling van het toezicht op de diensten had ik min of meer verwacht dat het zeer eenzijdige benoemingsbeleid – politieofficieren en magistraten, pas sinds kort één man uit het vak – aan de orde zou komen, maar ik heb begrip voor zijn afstandelijke benadering die uitgaat van de status quo. Een leerboek is per slot van rekening geen manifest. ■

Drs. A.C. Tjepkema,
kolonel-vlieger b.d. KLu

‘Drijvend in een zee van vuur’

No.2 (Dutch) Troop in de Slag om de Westerschelde

‘Gott im Himmel, die Kommandos!!!’, zouden Duitse soldaten op Walcheren hebben uitgeroepen toen zij op 1 november 1944 werden aangevallen.¹ Onder die commando’s waren ook de Nederlandse groene baretten van No.2 (Dutch) Troop. Deze commando-eenheid was in juni 1942 opgericht om de Britse commando’s te ondersteunen.²

Martin Hoekstra

Op de vroege ochtend van 1 november 1944 naderden enkele tientallen geallieerde landingsvaartuigen de kuststrook van Vlissingen, die de Duitsers hadden omgebouwd tot een ware vesting. De landingsstranden lagen vol versperringen en mijnen en ondanks de geallieerde beschietingen en luchtbombardementen was de Duitse verdediging nog volledig intact. Tegen de achtergrond van het brandende stadsfront van Vlissingen, waar de geallieerden vanuit Breskens hun artillerievuur op richtten, voer de Nederlandse korporaal L. Persoon de vuurlinie in. Het was het angstigste moment uit zijn leven: ‘’s Nachts in die landingsboot heb ik als korporaal voor het

FOTO BEELDBANK NIMH

Nederlandse commando's met een in november 1944 in Vlissingen buitgemaakte Reichskriegsflagge

eerst in mijn leven met gevouwen handen God aangeroepen. We dreven op het water, maar boven ons was ook een zee: van vuur. Het was een inferno...³

Elite-eenheid

Korporaal Persoon was een van de Nederlandse commando's van No.2 (Dutch) Troop. Toen de Britse commando-opleiding in 1942 opengesteld werd voor buitenlandse militairen, meldden 48 vrijwilligers van de Prinses Irene Brigade zich aan bij de elite-eenheid. Het waren mannen met de Nederlandse nationaliteit die het zat waren te wachten op een aanval op

1 Nederlands Instituut voor Militaire Historie Den Haag (NIMH), Losse Stukken (toegangsnummer 057), inv.nr. 5132, *No.4 Army Commando's role in Operation Infatuate November 1994* by I.O. No.4 Army Commando, Lieut. W. Wright, 25.

2 Zie ook: H.G. Dekker en T.A. Krijger, 'Korps Commandotroepen 1942-1997', in: *Militaire Spectator* 166 (1997) (4) 149-159. <https://www.militairespectator.nl/sites/default/files/bestanden/uitgaven/1997/1997-0149-01-0047.PDF>.

3 Alex Krijger en Martin Elands, *Het Korps Commandotroepen 1942-1997* (Den Haag, 1997) 27.

nazi-Duitsland en hoopten als commando snel inzet te zien.⁴

Na een kort voortraject volgde de gevreesde commando-opleiding aan het Commando Basic Training Centre (CBTC) in Achnacarry, waar luitenant-kolonel C.E. Vaughan de scepter zwaaide.⁵ 25 Nederlandse militairen doorstonden deze helse uitputtingsslag en kregen in juni 1942 van Vaughan het commandobrevet uitgereikt. De groene baret zou pas in oktober 1942 volgen, toen het Britse ministerie van Oorlog een 'distinctive form of head-dress' invoerde voor de commando-eenheden.⁶ De 25 Nederlandse commando's werden ingedeeld bij de nieuw opgerichte No.2 (Dutch) Troop, onderdeel van No.10 (Inter-Allied) Commando. Kapitein P.J. Mulders werd de eerste commandant van de Troop. In de tweede helft van 1942 raakte de eenheid op oorlogssterkte nadat nog eens 45 Nederlandse militairen voor de commando-opleiding slaagden. Op de thuisbasis van No.2 (Dutch) Troop, Port Madoc in Wales, volgde een uitgebreid oefenprogramma.⁷

De nadruk lag op zogenoemde raids, amfibische operaties op de vijandelijke kust, en het trainen van straatgevechten. Het was de bedoeling dat de Nederlandse commando's voornamelijk zouden gaan ondersteunen bij raids op de Nederlandse en Belgische kust, waar zij het voordeel hadden van terrein- en taalkennis.⁸

Landing op Walcheren

Na inzet tijdens operatie Market Garden in september volgde voor de Nederlandse commando's in november operatie Infatuatie, bedoeld om het Zeeuwse schiereiland Walcheren te veroveren. Daar bevond zich het laatste Duitse bolwerk aan de Scheldemonding, wat logistiek gebruik van de haven van Antwerpen door de geallieerden onmogelijk maakte.

Het plan voor de verovering van Walcheren bestond uit een amfibische aanval op Vlissingen (Infatuatie I) en een landing bij Westkapelle (Infatuatie II).⁹ Korporaal Persoon, die op 1 november in het landingsvaartuig het inferno

FOTO BEELDBANK NIMH

Vijf officieren van No.2 (Dutch) Troop met in het midden commandant kapitein J. Linzel, een van de veertien bij Westkapelle ingezette Nederlandse commando's

bij Vlissingen tegemoet voer, was een van de elf Nederlandse commando's die deelnamen aan Infatuatie I. Ondanks Duitse weerstand bereikten de commando's, met de Nederlanders in de voorste gelederen, het met de codenaam Uncle Beach aangeduide landingsterrein bij Vlissingen. De strijd om Vlissingen ging gepaard met hevige straatgevechten en veel vernielingen en op 3 november gaf de commandant van de stad, kolonel Reinhardt, zich over.

Bij Infatuatie II waren veertien Nederlandse commando's betrokken, onder wie de commandant van No.2 (Dutch) Troop, kapitein J. Linzel. Het Nederlandse detachement moest samen met Britse mariniers van het No.47 (Royal Marine) Commando door het duingebied aan de zuidkust van Walcheren optrekken naar Vlissingen. Bij de gevechten om de Duitse kustbatterijen en bunkers raakten negen van de veertien Nederlandse commando's gewond.¹⁰ Ondanks de zware verliezen bereikte de taakgroep op 3 november Vlissingen. Uiteindelijk overleefden alle 25 op Walcheren ingezette Nederlandse commando's de strijd.

Lees meer op www.75jaarvrij.nl. ■

- 4 Krijger en Elands, *Korps Commandotroepen*, 10.
- 5 Zie voor meer over de commando-opleiding in Achnacarry: Hans van de Wall en Rien Stegman, *Commando: Achnacarry 1942 – Roosendaal 2014* (Roosendaal 2014) 59-97.
- 6 Historische Collectie KCT, Nr.2, Map 6, Brief van *Chief of Combined Operations*, admiraal Mountbatten, aan de *Under Secretary of State for War*, 1 mei 1942.
- 7 V.E. Nierstrasz, *De geschiedenis van de Nederlandse Commandotroep* (Den Haag, 1959) 5-6; Krijger en Elands, *Korps Commandotroepen*, 12.
- 8 Krijger en Elands, *Korps Commandotroepen*, 12-13.
- 9 Historische Collectie KCT, No.2, Map 1, Geheime Inzellijst, 22 november 1944, 3; Nierstrasz, *Nederlandse Commandotroep*, 12-13.
- 10 Krijger en Elands, *Korps Commandotroepen*, 29.

Stinkbom

Linda Polman

In de aanloop naar de NAVO-top in Londen (3-4 december) duwde de Franse president Macron snel een grote stinkbom door de NAVO-brievenbus naar binnen. 'De NAVO is hersendood', liet hij een journalist van *The Economist* noteren. Europa mag niet langer rekenen op Amerika als het om de verdediging van Europese belangen gaat. Macron zag het bewijs bij de terugtrekking van Amerikaanse troepen uit Noord-Syrië en de aanval van Turkije die daar prompt op volgde. President Trump en zijn Turkse ambtgenoot Erdogan hadden dat in een telefoongesprek samen even geregeld. 'Er was géén strategische coördinatie met de andere NAVO-lidstaten. Geen enkele', zei Macron verantwoordigd. Ze stonden erbij, keken ernaar en konden er niets tegen doen. Ontwaakt, Europa, sprak Macron in het interview met *The Economist*. We moeten niet langer vertrouwen op de VS, maar investeren in een eigen militaire organisatie. Voor Europa en voor Europa alleen. Op dit moment slaapwandelt de EU suf tussen Rusland, China en de VS in. Europa moet zich transformeren tot een waarachtige geopolitieke macht, of ten onder gaan.

Intussen autoriseerde de VS onlangs en *ondanks* Trump een aanzienlijke uitbreiding van fondsen en troepen voor de NAVO in Oost-Europa, terwijl Frankrijk zelfs zijn basiscontributie nog niet eens volledig afdraagt. Als Macron Europa's 'militaire soevereiniteit' serieus wil terugpakken van de VS, dan moet hij op zijn allerminst 347 miljard dollar bij elkaar collecteren: zoveel zou het kosten om de Amerikaanse bijdrage aan de NAVO te vervangen. Binnen Europa zijn ze dan ook blij met Macrons interview. 'Koning Macron' wordt hij wel

genoemd. Op de G7-top in Biarritz afgelopen augustus was hij ook voorturend aan het woord. Hij lunchte met Trump, langdurig en zonder de andere 5 erbij. Intussen liet hij de Iraanse minister van Buitenlandse Zaken invliegen voor een privé-topje, wierp zich op als de grote wereldwijde klimaatstrijder, en vermaande de Brazilianen dat ze een nieuwe president moesten kiezen, eentje die zich wél gedraagt.

Macron, pas 41 jaar, is met de borst vooruit in een nieuw Europees vacuüm gedoken. Naar Duitsland wordt niet echt meer geluisterd sinds Angela Merkel aankondigde dat ze ermee op-houdt als haar termijn als bondskanselier in 2021 afloopt. Groot-Brittannië wordt na drie jaar van Brexit-gedreutel niet serieus meer genomen. En Trump is alleen geïnteresseerd in 'Making America Great Again', *not Europe*.

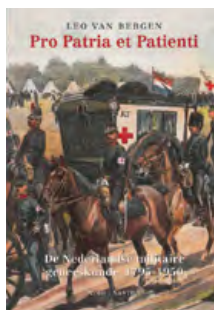
In Macrons ambities voor Europa is er geen plaats voor verdere uitbreiding van de Europese Unie. Hij sprak bij een top over toetreding tot de EU door Albanië en Noord-Macedonië zijn veto uit tegen de start van de toelatingsonderhandelingen. De EU moest eerst haar interne zaken maar eens op orde krijgen. Waarop de centrum-linkse krant *Le Monde* Macron vergeleek met Napoleon. 'Zijn regeerstijl is bonapartistisch: autoritair en centralistisch', schreef de krant.

Was het een grapje toen Trump na de terugtrekking van zijn militairen uit Noord-Syrië de 200.000 nieuwe Koerdische vluchtelingen adviseerde om voortaan bescherming te zoeken bij 'Rusland, China of Napoleon Bonaparte'? Hoe dan ook, hij wenste ze het beste. 'Wij zitten 7000 mijl bij jullie vandaan!'

Alleen in Rusland zijn ze blij met de Franse president. Het Kremlin hielp Macrons stinkbom door de brievenbus bij de NAVO naar binnen te proppen. 'Gouden woorden', zei de Russische minister van Defensie over Macrons hersendode NAVO. ■

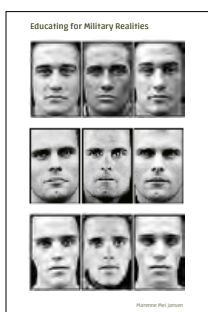
SIGNALERINGEN

Pro Patria et Patienti

De Nederlandse militaire geneeskunde 1795-1950
Door Leo van Bergen
Den Haag/Nijmegen (NIMH/Van Tilt) 2019
372 blz.
ISBN 9789460044465
€ 29,50

In *Pro Patria et Patienti* beschrijft Leo van Bergen de ontwikkeling van de Nederlandse militaire geneeskunde gedurende anderhalve eeuw: vanaf de napoleontische tijd, via de Eerste en Tweede Wereldoorlog tot de daaropvolgende dekolonisatieoorlog. De auteur, medisch historicus, heeft aandacht voor de opleiding en positie van de militair-geneeskundigen, maar ook voor de stelselmatige bezuinigingen en de niet altijd optimale werkomstandigheden die het toedienen van medische hulp bemoeilijken. Een terugkerend thema is de vraag of een 'officier van gezondheid' in conflictsituaties eerder handelt als militair of als arts: is hij een militair met een scalpel of een arts in uniform?

Educating for Military Realities

Door Marenne Mei Jansen
Nijmegen (proefschrift Radboud Universiteit) 2019
150 blz.
ISBN 9789493184008

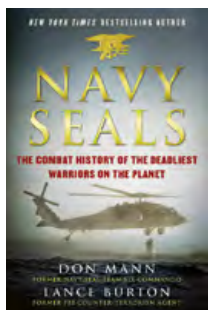
Schandalen en normoverschrijdingen op militaire academies zijn geen incidenten, maar eerder systematische weeffouten. Meer beleid en strikter toezicht lossen het probleem niet op. Dat stelt Marenne Mei Jansen in haar proefschrift *Educating for Military Realities*. Jansen onderzocht het verschil tussen ambities en realiteit in het nastreven van persoonlijk leiderschap onder militairen in opleiding en liep daarvoor mee op de KMA en op een militaire basis in Afghanistan. Ze sprak uitvoerig met cadetten en pelotonscommandanten en concludeert dat er weinig ruimte is voor persoonlijke ontwikkeling. Jansen pleit voor aanpassingen in het militaire onderwijs met specifiekere, meer op de persoon gerichte modules.

De bezuinigingsgeneraal zwaait af

Door Frans Matser
Arnhem (White Elephant Publishing) 2019
160 blz
ISBN 9789079763283
€ 19,95

Acht jaar geleden werden 25 Tegenwicht-columns uit de *Militaire Spectator* van Frans Matser gebundeld onder de titel *De bezuinigingsgeneraal*. Deze denkbeeldige militair hield zich bezig met de toenmalige krijgsmachtbrede prioriteit: bezuinigen. De afgelopen tijd gaat het financieel beter met Defensie, zodat Matser opnieuw een bundel uit kan brengen: *De bezuinigingsgeneraal zwaait af*. Maar of Defensie daarmee ook echt helemaal van hem af is? Matser blijft zijn spitsvondige columns in elk geval schrijven. Oog voor detail, een scherp observatievermogen en een flinke dosis humor zijn zijn belangrijkste wapens. Generaal b.d. Peter van Uhm, voormalig Commandant der Strijdkrachten, schreef het voorwoord van de bundel.

Navy SEALs

The Combat History of the Deadliest Warriors on the Planet
Door Don Mann Lance Burton
New York (Skyhorse Publishing) 2019
344 blz.
ISBN 9781510716551
€ 23,-

Don Mann en Lance Burton beschrijven de geschiedenis van de Navy SEAL's, de elite-eenheid van de Amerikaanse marine. Het boek is verhalend van aard, gebaseerd op directe ervaringen (auteur Mann was zelf een SEAL) en onderzoek. Mann en Burton beginnen bij de Naval Combat Demolition Teams, die als voorloper van de SEAL's actief waren in de voorbereiding van D-Day in 1944. Operaties in Korea en Vietnam lagen ten grondslag aan de huidige elitestatus van de SEAL's. De auteurs lichten de belangrijkste mijlpalen en operaties uit, gaan in op de training en vereisten, en bespreken de sleutelmomenten in de geschiedenis van de SEAL's.

